PRAVAH

2021-22

प्रवाह

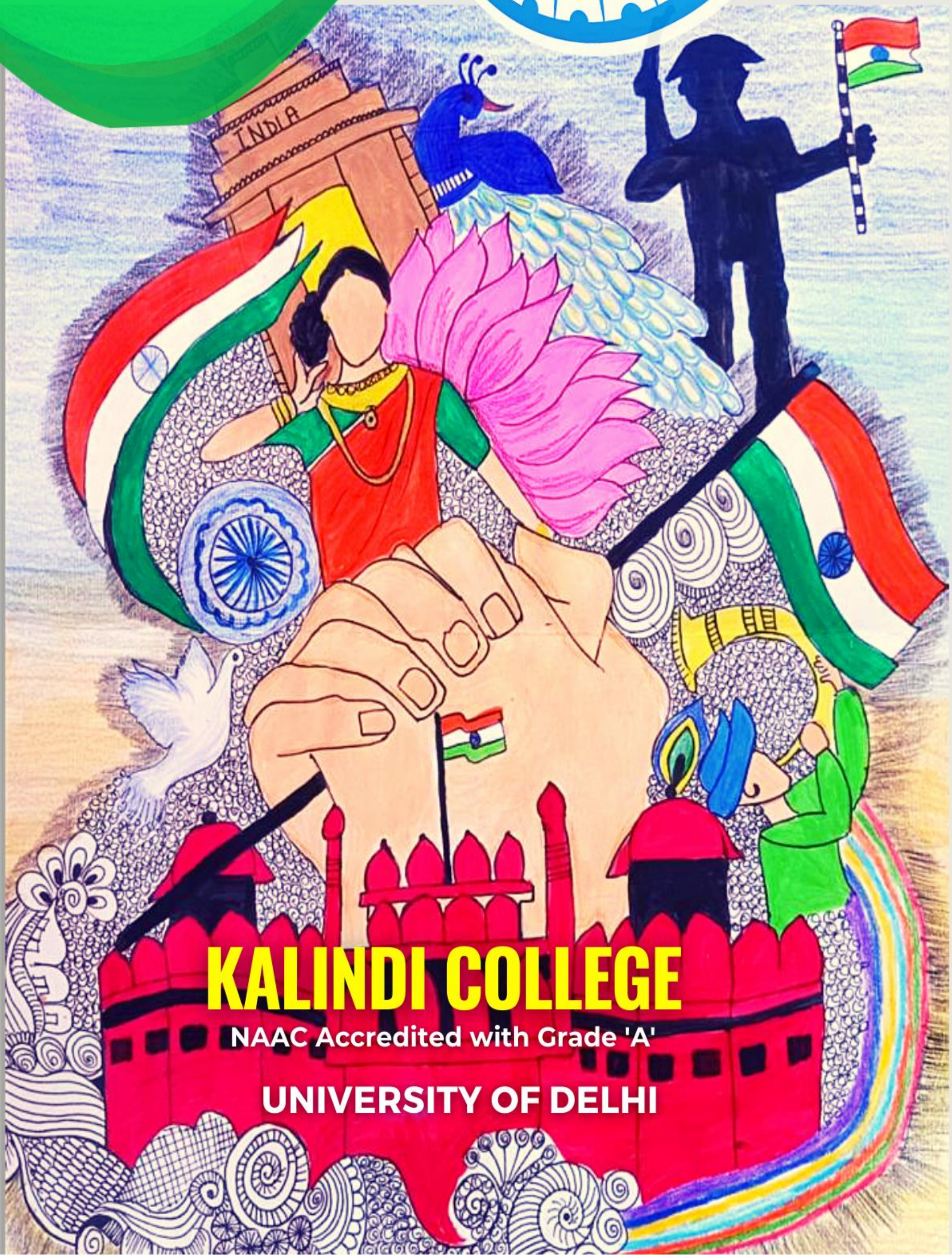

KALINDI COLLEGE

NAAC Accredited with Grade 'A'

UNIVERSITY OF DELHI

Cover page: Priti, BA (Prog) First Year

Fatma Khan

B.A. (Hons.) English, II Year

प्राचार्या की कलम से...

वर्तमान समय भारत के लिए अत्यंत ही महत्त्वपूर्ण है। आजादी के 75 वर्ष पूरे होने के उपलक्ष्य में इस वर्ष "आजादी का अमृत महोत्सव" मनाया जा रहा है। तो दूसरी तरफ भारत नित्य नयी ऊंचाइयों को प्राप्त करने की ओर अग्रसर है। ऊंचाइयों को प्राप्त करने के क्रम में भारतवर्ष की जनता अपनी आज़ादी के वीर नायकों और योद्धाओं को याद करते हुए शत्-शत् नमन करती है। कालिंदी महाविद्यालय भी इससे अछूता नहीं है। हम आज़ादी की इस अमृत बेला में गुमनाम स्वतंत्रता सेनानियों को श्रद्धासुमन अर्पित करते हुए उनके संघर्षों से अपनी छात्राओं को अवगत करने हेतु प्रयासरत हैं। समाज में अनेक तरह की भ्रांतियां मौजूद है। उन भ्रांतियों से "सत्य का साक्षात्कार" कराना एवं अपनी छात्राओं की रचनात्मक प्रतिभा को मंच प्रदान करना ही हमारा मुख्य प्रयोजन है। "प्रवाह" को इसी कड़ी में देखने की आवश्यकता है। इस वर्ष का अंक “प्रवाह” ऐसे ही स्वतंत्रता सेनानियों और देश प्रेमियों को समर्पित है जिन्होंने देश की आज़ादी के लिए अपना सर्वस्व न्योछावर कर दिया।हमारी छात्राओं ने ऐसे ही आज़ादी के गुमनाम योद्धाओं को अपनी सर्जनात्मकता से उजागर करने का सफ़ल प्रयास किया है। इस कड़ी में स्वतंत्रता सेनानियों को एक व्यापक फलक में देखने के साथ नारी शक्ति, किसान-मजदूर, शिक्षक,व्यापारी वर्ग आदि पक्षों को स्वर दिया गया है।

आजादी के अमृत महोत्सव के साथ-साथ इस वर्ष दिल्ली विश्वविद्यालय अपना शताब्दी वर्ष का उत्सव मना रहा है। छात्राओं ने अपनी रचनाओं में दिल्ली विश्वविद्यालय की इन 100 वर्षों की उपलब्धियों को उकेरने का सफ़ल प्रयास किया है। दिल्ली विश्वविद्यालय की परम्परा,विकास,उन्नति के विविध सोपान,गुरु-शिष्य परंपरा,आदि विशिष्टताओं को छात्राओं ने अपनी रचनाओं में स्थान दिया है।

छात्राओं के मार्गदर्शन हेतु मैं समस्त कालिंदी-परिवार को धन्यवाद ज्ञापित करती हूँ जिनके भागीरथ प्रयासों से छात्राएं निरंतर प्रगति के पथ पर अग्रसर हैं | “प्रवाह” पत्रिका के इस अंक की संयोजिका- मोनिका जुत्शी, सह-संयोजिका- डॉ.मंजु शर्मा और उनकी सम्पूर्ण सहयोगी मंडली डॉ.हरविंदर कौर, दिव्या मिश्रा, सुश्री स्नेहा सवाई, श्री सुश्रुत भाटिया, डॉ.ऋतू, डॉ.लवकुश कुमार, डॉ.ममता चौरसिया, डॉ.महेश चंद, डॉ.सनावर सोहम, डॉ.एम.अरुणजीत सिंह, डॉ.के.वंदना रानी, श्री पवन कुमार, श्री गौरव कुमार, डॉ.वर्षा सिंह और छात्र संपादक शाम्भवी तथा अंजलि को बधाई देती हूँ जिनके सहयोग एवं निर्देशन से पत्रिका का यह अंक आपके समक्ष प्रस्तुत है | विशेष रूप से छात्र सम्पादकों को हार्दिक शुभकामनाएं देती हूँ |

धन्यवाद

प्रो.अनुला मौर्या

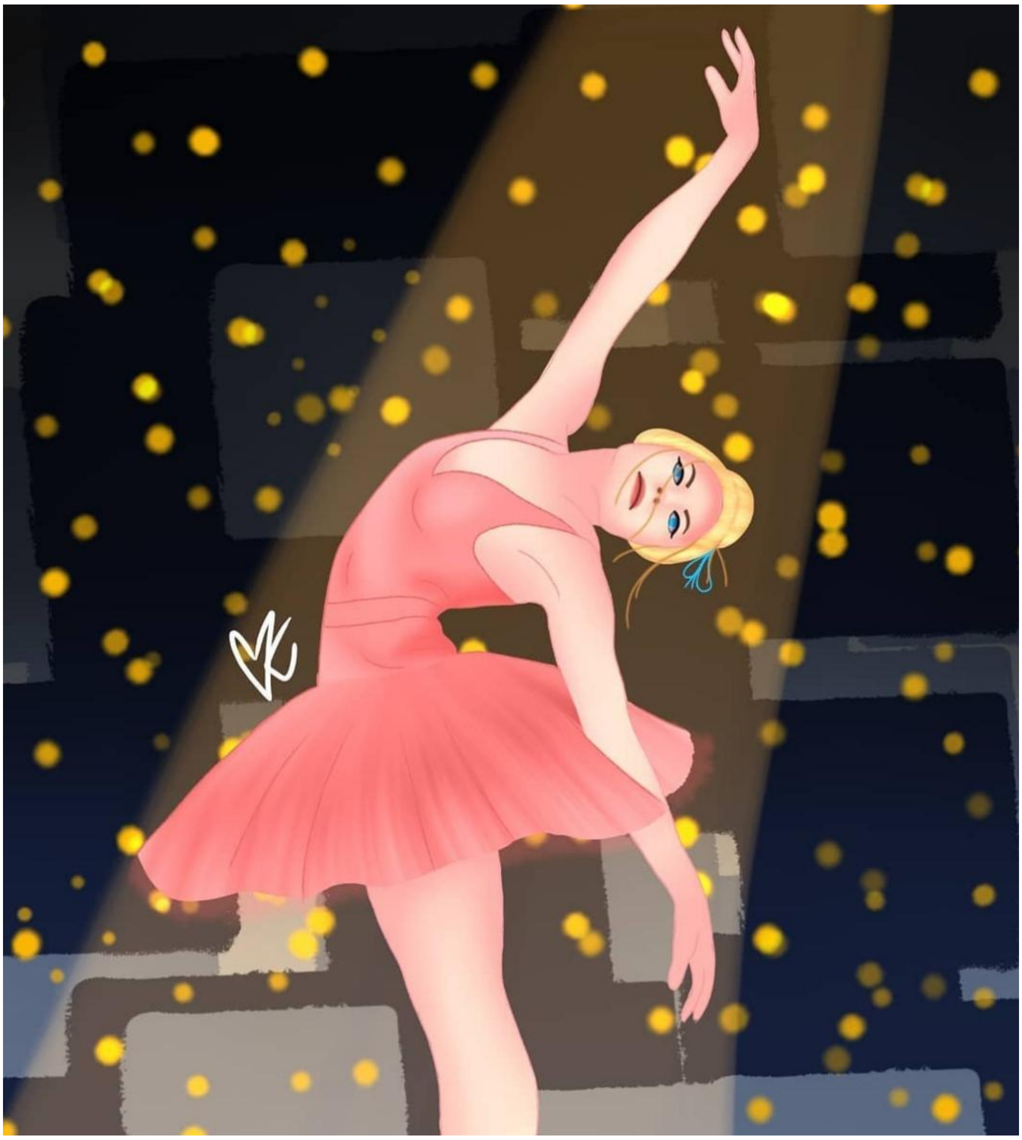

Kavya Agarwal,

B.A. (H) English II Year

EDITORIAL

It is a pleasure to introduce a new issue of Pravah 2021-22. As always, this annual publication is an expression of our students' thought and talent through the past academic year.

Our theme for this issue "Freedom: Stars Remembered, Stories Regained" is in tandem with the celebration of the 75 years of Indian Independence. Freedom in all its colours and dimensions is integral to our daily lives. Students have reflected on its significance in their lives.

Our freedom fighters fought colonial rule in order for us to enjoy the independence we have. It was a struggle in which the entire population of India participated with great zeal, putting their lives on the line. While some leaders are known for their contribution, the rest of the heroes have been forgotten. Our students have written to celebrate the immense role that their sacrifice has had in the founding of this nation. In an outpouring of love and gratitude, they have expressed their patriotic fervor in the pages that follow. These young minds envision the nation as a space of diversity and inclusion, peace and harmony, prosperity and justice. Given their own context, they wish to create the future in which, regardless of caste, class, region, gender, religion, age, language and culture, all Indians have the right to equality and liberty.

Education plays an integral role in establishing this ideal of equality and liberty, and making it a manifest reality. The University of Delhi, established in 1922, has been one of the pioneering institutions working ceaselessly in order to take this progressive vision forward.

As we celebrate the Centenary Year of the University of Delhi, we look back at the great tradition of this university of which we are proud to be a part. Through the peak of the Independence struggle and throughout the journey of independent India, the University of Delhi has produced a great number of thinking minds and empathetic hearts, inspiring the youth to labour towards a more progressive and empowered citizenry.

An enterprise as large as the representation of student voice and talent in a college magazine cannot be done singly. I thank Prof. Naina Hasija and Prof. Anula Maurya for their support as principal and patrons of the magazine. I am grateful to the support and co-operation of the entire team, comprising of the three language, photograph and technical sub-committees. I wish to acknowledge especially Co-Convener Dr. Manju Sharma, and Dr. Sanavar Soham and Dr. Pawan Kumar who have responded to queries and requests with alacrity. I also appreciate the labour put in the Student Editors, namely Rama Singh, III B.A. (H) English, and Kavya Agarwal II B.A. (H), for the English section; Shambhavi and Priyanka, both from III B.A. (H) Hindi for the Hindi section; and Sneha Kumari, III B.A. (H) Sanskrit for the Sanskrit section.
Hope you enjoy this issue. Happy reading!

Monica Zutshi
Editor and Convener,
Pravah Magazine Committee

Kavya Agarwal,
B.A. (H) English II Year

ENGLISH SECTION

Khushboo

Student Editorial

“Freedom from fear is the freedom I claim for you my motherland! Freedom from the burden of the ages, bending your head…” exclaims Rabindranath Tagore, in his poem titled ‘Freedom’, exhorting his fellow Indians to harken to the call of a future full of new possibilities. While for the longest time the concept of national pride and freedom has been tied to ethnicity or religion, India has always been a demographically and culturally diverse country whose people, despite their differences, take pride in a shared way of life. We have built a resilient and strong nation in these 75 glorious years, despite few naysayers writing off the idea of India at its birth, and we must not forget to cherish and continue nurturing the strength of our diversity that not only defines us but keeps us thriving as a united force.

As we continue to celebrate and cherish the stalwarts of India’s independence and freedom, we now bring into focus the unsung heroes of this great story called India. Therefore, this issue of *Pravah,* themed, ***Freedom: Stars Remembered, Stories Regained*** brings to you glimpses — in prose, verse, and paint — of the greatness of the strength that we hold in diversity through the forgotten stories of fighters who planted the roots of this free nation. Through the stories, poems and art presented in this issue we hope to bring back the stories of those various heroes, from different walks of life, who fought together to liberate their home and their culture.

“I love the man that can smile in trouble, that can gather strength from distress, and grow brave by reflection,” said Thomas Paine while listing the attributes of a true patriot. In its 75-year-journey of Independence from the colonial rule, India has made tremendous progress but not without facing adversities and challenges, some of which still remain to be conquered and what better means to arm ourselves for this battle than education. While we celebrate the platinum jubilee of Indian Independence, we are also commemorating the centenary year of the prestigious University of Delhi.

Maulana Abul Kalam Azad had famously said that “it is the birthright of every individual to receive at least the basic education without which he cannot fully discharge his duties as a citizen”. As India was fighting for political freedom, it was simultaneously laying the ground for an educated citizenry committed to the cause of nation building and aware of its rights and duties. The University of Delhi, for a 100 years, has been committed to this cause and is

a testimony to the foresight of the pioneers of modern India. The current edition of the magazine celebrates this great legacy.

We would like to extend our most gracious thanks to all the students who contributed to the magazine. The contributions from the skilful and dedicated students of our college bring stories and experiences from across the country that helped shape the nation and on the role of the University of Delhi in shaping the lives of its people. We would also like to express our heartfelt thanks to Ms. Monica Zutshi for giving us this wonderful opportunity. We would also like to thank Ms. Sneha Sawai and Mr. Sushrut Bhatia for their constant support, guidance and understanding, without all of which this magazine would not have taken form.

We hope everyone finds love, support, and inspiration in these pages of history as we all continue to add to them.

Rama Singh, B.A. (Hons.) English, III Year

Kavya Agarwal, B.A. (Hons.) English, II Year

CONTENTS

1. If I Could, I Would 12
2. War Zone 14
3. Noteworthy Nora 16
4. The National Saree 18
5. Price 19
6. My Present 21
7. An Eclipsed Independence 22
8. Mung Dun Sun Kham 24
9. University Gives You Wings 26
10. Among Celebrations & Protests, and the FOMO It Brings 27
11. What Could Have Been 28
12. A First 29
13. War of Love 30
14. First Female Teacher of India 31
15. Third World Issues 32
16. Democratic Secularism 34
17. My Mischievous Muse 37
18. Exam: A Tale 39
19. Bought Quietude 40
20. I Saw 42
21. Fear – A Motivator 44
22. The One Who Was Left Behind 45

IF I COULD, I WOULD

Hand spun *khadi*

Woven from three

A chakra holding centre

1947, unfurled to breathe.

Said I exist

To symbolise my country

My three colours bear diversity

Woven into unity.

But…

Torn into two,

I saw the hearts plucked away,

Stripped off their faces.

The brown soil condensed into orange and green –-

I stood high flying seeing the threads of brotherhood rip

Unable to weave them together with the white in my core.

I saw them in camouflage

Sacrificing their lives to guard a billion –

Standing with weapons by their heart

Sleeping every night as if their last.

Alas all I can do is cover their brave body

And never cover them, from the bullet they took.

Does the beautiful Kashmir ever rest in peace?

Soaking in rains of terror

Is a land of innocent souls

Wide eared for a blow nearby.

Their history tainted in blood,

They sleep wide eyed

Into an uncertain dawn -

And I stood firm in a soil covered in chains

Unable to at least cover their sleep, with a blanket of hope.

So, in an ocean of heartbeat I stand,

Up high flying along with the wind

In sync with the beats beneath

That struggle every day.

If I could run all along the borders and stop the bloodshed

If I could twist myself to tie the hands of them brothers

If I could cover and protect them in sleep

If I could soak in me their tears

I would – but I can't

So, I sing a song

For our unsung heroes to

Speak for their bloodshed, their sacrifice –

Speak for their tears, their life.

And this, a moment of tribute.

Sheha Babu
B.A. (Hons.) English, III Year

WAR ZONE

We went to war zone,
Returned with our clothes torn;
Me, safe enough with some injuries
And few doctors flaring sorrows;

Active, moved into our tents
And changed our pants,
I switched on my phone
Popped out consort's text,
“Woah, are you fine my horn?"

I bled, yet some verses unsaid…
What 'bout the ones dead?
Who'll switch their phone on,
Reply to ménage's text,
Those eyes must be wet!

I'm upset
For they won't return till sunset;
Why am I alive?
Well, we all still strive;

My partners, my mates,
Is this God's play
In which they died?
We won, but all hearts cried;

The last memory of violence
Of those resting in peace,
With guns and bullets
And each shirt with a crease…

Their names to be craved on stones;
I'm safe, but
Those corpses are to reach their homes!
We fought for the country,
Congratulations for victory, victory, victory!

Oh, sorry!
They didn’t die; martyred, right?
Wrapped within tricolour
1000 heroes, the soldiers arrived.

We went to war zone,
Some martyred and some returned home!

Vanshika Gupta
B.A. (Hons.) English, I Year

NOTEWORTHY NORA

A doughty and dauntless human being, a princess with extraordinary intelligence, an invincible soul, a talented but undated poetess, a writer, and a proficient musician, she is one of the most revered yet unsung Indian spies. Writing about her gives a great sense of gratification and I will be short of words when describing her audacity, contribution, and sacrifices for the nation.

She was the successor of Tipu Sultan and the first Indian woman recipient of a blue plaque in the United Kingdom. She was recognized by various names such as Madeleine, Noor Inayat Khan, and Nora Baker. She was a keen learner, who always welcomed new opportunities and was a dedicated worker. Nora was the first female wireless operator and a part of the women's auxiliary air force and was recruited by the Special Operations Executive (SEO) for an onerous and challenging mission from London to France for a tenure of three months. France at that time was subjugated and was under the control of Nazi Germany where Nora, being a secret agent, disguised herself under the code-name Madeleine in order to inform on the Nazis back to London. The task of sending and transmitting the signals and ciphers was so perilous that agents like her were required to be constantly on the move. Gradually as time went by, Nora was the only operator left within the network after all the other British spies were arrested and was soon told to return which she denied in favour of staying for a few months more and finish her mission. In October 1943, when Nora decided to finally return to London, she was unfortunately caught and was incarcerated and seized by the Nazi officers, the Gestapo, who found her location and eventually interned her when she refused to divulge any information about her mission. She was brutally tortured and abused during her interrogation. Germans had also acquired access to her diary containing all the secret and sensitive information which helped them to decrypt messages conveniently. Not only that, but they also sent wrong messages and signals in London through the operator belonging to Nora making them believe that Nora was behind it all. During this period of barbarous treatment, she was chained and kept in a holding cell at Pforzheim prison in Germany after she had persistently tried to abscond. On 13 September 1944, Nora together with three other female agents was moved to Dachau concentration camp where they were shot dead. Later, she was posthumously awarded the George cross award.

Today, as we celebrate the 75th year of independence, people like Noor Inayat Khan shouldn’t be forgotten because they not only made promises but also fulfilled them even if they had to lay their lives. She was espionage personified with a lion’s heart and we must feel honoured to have these uncelebrated figures in history. Salute to her.

Apurba Sen

B.A. Programme, II Year

THE NATIONAL SAREE

The shoulders that carried
The weight of the '*pallu*',
Harbour the strength
To carry the nation too.
It was time the bare shouldered men
Understood so.
It is time but they still have not.
But in the meantime,
Iron fists have still been raised,
Only the faces of the oppressor changed.
For the motherland is a woman.
And only a woman could ever understand
Her needs and desires,
And only a 'saree' could drape the
Nakedness scathing her scars
And only the gentle hands of a woman
Can ease her fears
And cradle her into rebirth
To be born in our minds
Fearless of what they've made of her
If only her home was a woman.

Anargaya Chib
B.A. (Hons.) Political Science, I Year

PRICE

In the silence of the night, many do not want to go to sleep as they want to spend their night doing other things. Some want to spend time with the ones they love, some want to have fun and some work hard to achieve their dreams. Dreams which are turned to reality by fighting for them till one’s last breath. India is an independent country but this independence, this freedom came with a price. Let me tell you about that price.

Matangini Hazra was part of the Quit India Movement and the Non-Cooperation Movement. During one of the processions, she continued to advance with the Indian flag even after being shot thrice. She kept shouting, "Vande Mataram".

Tara Rani Srivastava, along with her husband, led a procession in front of the Siwan police station. Though her husband was shot, she bandaged his wounds and kept going forward. By the time she returned, her husband had died. However, her determination to go on was strong and she continued to fight to hold the flag high.

Tirupur Kumaran was killed during a protest march against the colonial government on 11th January 1932 for holding a flag of Indian nationalists that was banned by the British. Though he succumbed to injuries, he was still holding the flag.

Birsa Munda died at the young age of 25 but he made some remarkable achievements in his short life. The most notable amongst his contributions was heading the millenarian movement that inspired the tribal belt of modern-day Bihar and Jharkhand to challenge the British Raj in the late 19th century.

Bhogeswari Phukananib was brutally shot down by the British for launching the revolutionary mass program, the 'Bharbhuj'.

Kanaklata Barua was shot down in a procession during the Quit India Movement in 1942 for proudly holding up the national flag.

Kushal Konwar was the only martyr who was hanged in the last phase of the Quit India Movement of 1942-43.

There were many more freedom fighters who somewhere got lost in the volumes of history. As India is getting advanced in the field of education, science, technology, agriculture, etc.

we should remember how we got our independence because fighting for freedom is not a matter of just one night. It is a story that comes with a heavy price.

- Shubhangi Sharma

B.Sc. Physical Science, III Year

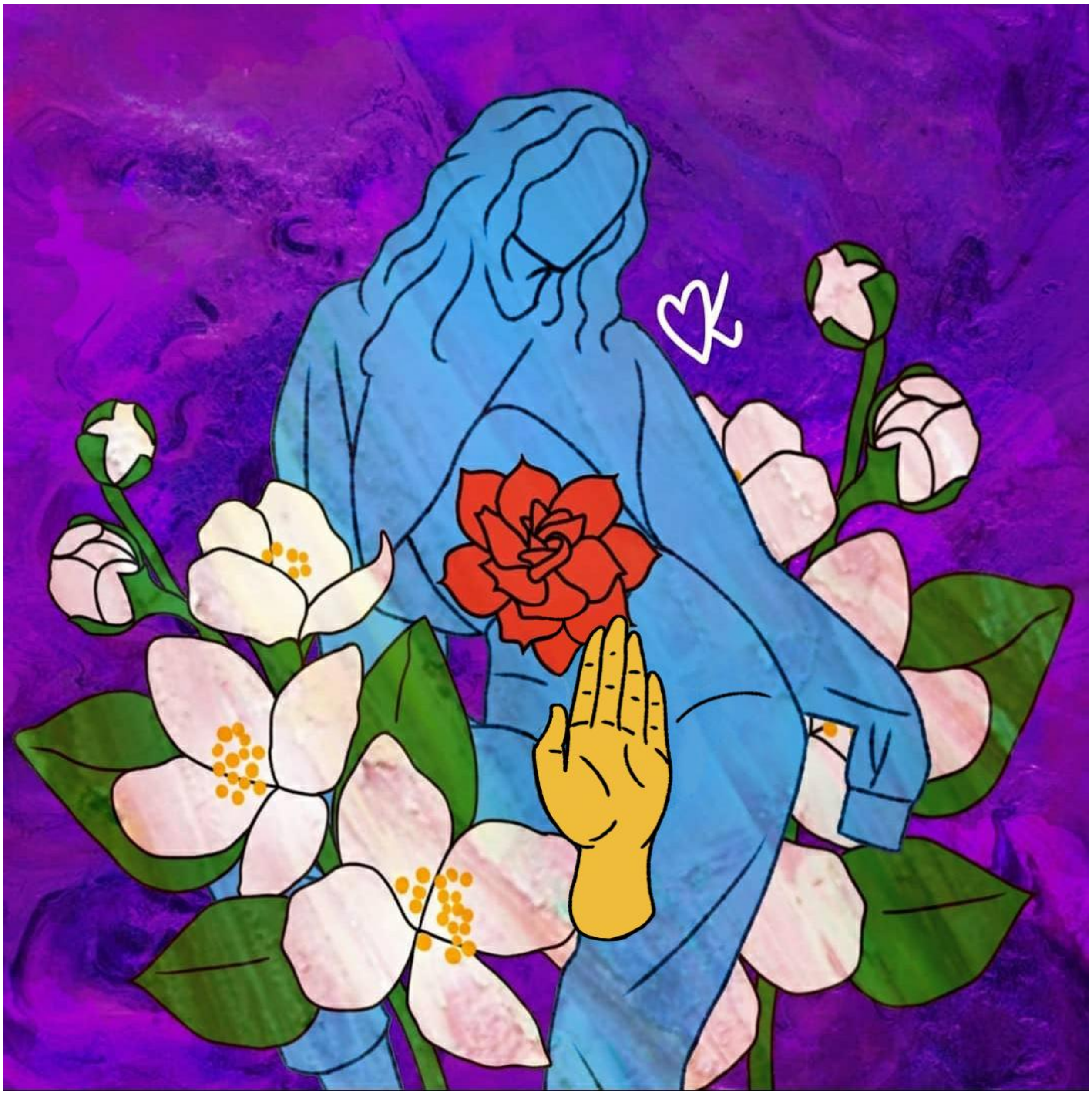

- Kavya Agarwal,

B.A. (H) English II Year

MY PRESENT

I did not realize
What my small actions were leading to
I did not realize
What my present was molding into.

In the flickering lights
Of my small kitchen
I learn about the world
That fails to confine.

My zeal and my passion
The transformers of my life
My knowledge and my intellect
Were the guiding lights of my life.

But today,
When I look at the picture of my past
The faded pages of the beginning
I am struck by nostalgia

I remember all the details
Big and small,
What events took place leading up
To this rainbow?

Today,
My zeal is growing among these budding flowers
My passion is not only my own
Today,
I live among the hearts that beat
As a result of my persistence, known.

Dedicated to Savitribai

Tavleen Singh
B.A. (Hons.) Political Science, I Year

AN ECLIPSED INDEPENDENCE

Are memories blotched in blood worth remembering?
For the shadows dancing behind the flames of this nation's birth
Are nothing but the innocent souls it lost in its awakening.
Who wants to remember them?
The piles of bodies who were
Not allotted a number, names forgotten
Just an estimate of life
Just an estimate of death.
(Which is worse I know not)

Who wants to remember them?
The women who broke their glass bangles
Not beside a corpse
But an assumption
Half widowed
Half married
To the pangs of separation
And an eternal wait.

Who wants to remember them?
The rounds of shells fired
And fires that lit up not just houses
But the fabric of this land
Who needs an earthquake?
When an announcement
A piece of paper

Can shake your whole existence to ruins.

Who will remember them?
The unborn futures of a generation
Lost in the game of powerplay
Choked in the smoke from the cigars
Drowned in the fine wine and toasts
The sophistication, the rule from
Capitals of fine establishment
From grudges and resentment.

Who will remember?
No one will.
It's been 75 years since then
And there is no place for death, violence
For suffering in the famous *ahimsa maarg*
So why remember it?
When people still live under the roofs of its aftermath.

Anargaya Chib
B.A. (Hons.) Political Science, I Year

MUNG DUN SUN KHAM

<u>Word meanings:</u>

Burhi Dihing/ dihing noi **-** name of a river
Patki - name of a hill
Lengdon - the sacred statue of the Ahoms
Seraidoi - the original name of a place now called *Charaidew*
Aboi **-** grandmother
Borahi changmai **-** *the cooks of Ahoms*
Bhuyan/Moran/Chutiya **-** *some communities in Assam*
Buranji **-** *historical records*

A long course of life,
With lost causes to survive,
I set forth with my king,
Towards the mighty ***burhi dihing***.

Mung dun sun kham,
Or the country of golden gardens,
A clear sight interrupted by the ***patkai***, politely calm,
But in my heart of hearts, I'd found my lost cause by then.

An enigmatic beauty amidst two unknown lands,
The chants, the prayers, I heard there that day; I'd never understand.
What dreams I'd find, I never knew.
And I never knew, I'd find my homeland in a place so anew.

The path was filled with stones and sticks,
It seemed no man ever wandered,
A serpent passed by, with lightning speed; slick,
Away it took my breath and I wondered:
"What was beyond this mighty ***patkai?***
In this garden of rarity, could I find an ***asrai***?"

We marched on and on and on and on,
Until it was finally time for rest, for our lengdon.
Besides the enormous ***nam ti lao***, was there ***seraido***i,
Greater than my king's heart, colossal than the ***dihing noi***.
For my king wanted ***seraidoi*** to be his capital,
Began the Ahom reign, with none ever compatible.

Kingdom by kingdom, merged with us.
We became one of them, they became one of us.
The beauty of mung dun sun kham, I realised soon enough;
Divided as many, united as Assam.

From the beauty in that aboi's smile,
To the tasty rice of the borahi changmai;
Came all together: bhuyan, moran, chutiya,
Ruled as one, ended as one: the bor axomiya.

And just like that,
I lived for my king, and I died for my king.
I may not be in the buranjis,
But within me lived the king's story, surely.
And once every year in mae dam mae phi,
All, along with the Ahoms of charaidew maidam
Are remembered - by the great mung dun sun kham.

Tanaya Gogoi
B.A. (Hons.) English, I Year

UNIVERSITY GIVES YOU WINGS

They say universities play an important role in shaping students; hence, modern India. But well, let me ask - Where did you learn the process of photosynthesis? Where did you fall in love with Robert Frost? Where did you start comparing life to "The Brook"? To shape a country is strenuous as every institute plays an imperative role throughout. But the "choice" comes up after matriculation and lasts for a lifetime. We all once might have wanted to be doctors, engineers, and so much more. Life then made a few of us fall in love with literature- and here we are! Who doesn't wish to bloom? "You're too young to think about it," was what they'd perpetually say until life became what it is. See, we are now 'responsible citizens' and conscientious about shaping the country. Nevertheless, career-building just doesn't twirl around this.

What makes college life more interesting than school life? Your brain probably fathomed it right. We barely had access to extra-curricular activities back in school; thanks to our 'not long-winded' syllabus. Our existence at all times appeared to be burdened but the fests and clubs and freedom make us look forward to getting into universities. Let me also admit, that college life is not as portrayed and pictured in Karan Johar's *Student of the Year*, which we might have once looked up to. However, witnessing the non-academic events sets aside students to compete beyond the 'traditional classroom practices'. Jeffery Taylor, Dean of the Faculty of Arts and professor of history of Canadian labor once said, "The best universities in the 21st century will offer flexible learning and multiple pathways." It perhaps works the same for all. Universities give us a grounding to become who we are and who we will be in the future. The concept of modern India is vast. So much that Stephen King's book will abruptly fall short of pages if one goes on to elaborate that. We probably have seen India evolving, but not enough to write down the whole shooting match of experiences. Both modern and traditional virtues of universities create a great impact and bring transparency to the society. The role of universities in shaping a nation is a spirit that works behind it. An institute solely can never be responsible for everything. It can only play a character, major or minor, in this long story.

Vanshika Gupta
B.A. (Hons.) English, I Year

AMONG CELEBRATIONS & PROTESTS, AND THE FOMO IT BRINGS

The one thing that I have learned after coming to *Dilli Vishwavidhyalaya* is that protest is the language of freedom of expression here. It is a cycle of dissent and anti-dissent and every slogan raised is an opinion in itself, filled with chauvinism tinted confidence. In the lockdown, the campus was deserted, but its reopening could not have been grander with this year marking its centenary just as the country marks 75 years of independence. Quite a coincidence. After all, this University has given to our nation some of its great leaders in all spheres. But this lockdown period preceded and succeeded massive protests and counter protests and the eventual order from Delhi University administration that has now made it compulsory to take prior permission from the administration before staging a protest in its premises.

The university has its own vibrant history of protests. For that matter, our own college got the permission to form its student body by staging a protest. Indian nationalism has taught us to fight for our rights, by non-cooperation, disobedience, and peaceful marches. But a crowd of the most energetic young people in the country is bound to get a little more than non-violent when pushed to the wall. The recent media attacks on university protests have more or less created a hostile environment about such activities. Students who protest are now looked down upon as a menace that hampers educational process. But is education not about creating open minds capable of thinking? I am sure none of us want the Orwellian world of 1984.

When invited to join the pride march in Delhi University's North Campus on June 1, I was warned against going with student organisations being always on the target of the local police. As a result, and with much regret, I did not go but now wonder why was it so? They had prior permission and nothing untoward happened. But fear always persists. Fearlessness in student protests has metaphorically evolved into something altogether different. It is not about fearlessly raising their voice but about being ready to face the *police-ka-danda* fearlessly. The police are not to blame entirely. Campus politics can be a dirty sphere and often leads to broken bones and noses. Keeping in view all this, police interference is a must. But to the extent where it is there to safeguard and not scare us away.

Anargaya Chib
B.A. (Hons.) Political Science, I Year

WHAT COULD HAVE BEEN

As I lay in pain in my single bed
Surrounded by the smell of different pills
I begin to wonder what could have been
If education could have paid my bills
I felt sick the second I think about it
No wonder I am like this!
The book could have solved everything
Lack of opportunities led me to this abyss
I see the fan rotate from where I lay
In pain from the black in my veins
Not red or blue or yellow or white
I was being consumed by illiteracy's flames
I couldn't breathe I couldn't see
I felt like I was drowning
With no chance to resurface
I could hear my heartbeat pounding
The poison was taking its toll
There was no saving me
I closed my eyes and accepted my fate
The only cure was too foreign to believe
Darkness consumes me and I float into nothing
I dream of a young boy holding a book for the first time
A tear tracks down my face as I let go of hope
Oh! How I wish this fate could have been mine!

Kavya Agarwal
B.A. (Hons.) English, II Year

A FIRST

India has been and is home to thousands of stories and events, some of which were highly appreciated and some of which still remain closed among the pages of a book.

India, in its present grandeur, is the result of the hard work done by every citizen of the nation.
Time and again we have proven that our pride is our nation, our land is our mother, Bharat Mata and we as citizens live up to that fact.

On May 26th 2022, India celebrated for one of her children when she won the Booker prize.

Geetanjali Shree became the first Hindi novelist to win the International Booker Prize of 2022 for her contribution to literature through her work, *Ret Samadhi,* translated into English as *Tomb of Sand*.

The Tomb of Sand is a story about "Ma", an eighty-year-old woman who slips into depression after the death of her husband and then resurfaces to gain a new lease on life. She insists on visiting Pakistan, re-living the teenage trauma of the Partition and tries to reevaluate what it means to be a mother, a daughter, a Feminist and a Woman.

It is the first Hindi-to-English novel to gain such recognition. The story weaved by Shree is delivered so exuberantly with interesting wordplay and original, relatable scenarios. Shree, through her book, sends out her word to protest against these boundaries people have created between nations, cultures, countries, and genders too. Her meticulous approach to this sensitive topic has won the hearts of many people.

Shree has not only proven her love for language and her worth, but also paved a way for many unrecognized Indian writers who will follow in her footsteps.

Geetanjali Shree is a leading example and an inspiration for all literary geniuses waiting to unleash their talent.

Tavleen Singh
B.A. (Hons.) Political Science, I Year

WAR OF LOVE

They say it’s a war for victory.
I say it’s a war of love.
The eternal love
I have for my country.

To protect the one I love the most,
Yes my nation it is.
I strive for peace and humanity.
Like the fire,
I burn my fright away.
And exactly like a warrior,
I fight to free my fears.

My mind is not full of worry,
My heart is full of love.
To spread, to teach and to learn it wants.
My soul knows no hatred,
It soaks all compassion.

They call me a hero,
Though I never wanted to become.
I wanted to be fearless,
I only wish to be one.

Leena Singh
B.A. Programme I Year

FIRST FEMALE TEACHER OF INDIA

Who do you think?

Who do you think had started the task?

The task of setting schools for warriors!

Which ones? The Bravest as well as gentle ones.

Education for women, pride of nation.

I, Savitri Bai Phule, was born on 3 January 1831, in Maharashtra.

Maharashtra, home to the city of dreams.

Where hundreds and thousands of people have achieved fame, goals and what not.

I had a dream too –

To be literate and to teach.

My husband, Jyoti Rao Phule, helped me achieve this dream.

He took responsibility of my education and my cousins,

Even though we were married off as children.

Yes, that's true. He was 13, I was nine,

But with him my name did outshine.

We, together, built one of the first private schools in Maharashtra and then in Pune,

Like me, girls could now become educationalist and dream big.

Deesha Khanna
B.SC. (Hons.) Computer Science, I Year

THIRD WORLD ISSUES

Mama asked me to cover up
A child's legs can lead to her demise
Told me to stay out till the sun was still up
Monsters lurking in the shadows
Would prey on my youth
Little did she know that the monster
Roamed through the sacred gates.

GIRL PROMBLEMS, they can deal with it
Pink taxes on necessities
Bled right through her rags
Poor thing didn't know what to do
Third world issues!

Thickest of veils can't cover their hypocrisy
Bigotry will only get you so far
At thirteen she should be soaring
Cuff her up, cut off her wings
The world watches you dominate
Abuse her over and over
How can I form words when all I feel is hate.

GIRL PROBLEMS, they can deal with it
Unfair wages, double the work
Drained all her finances
Poor thing didn't know what to do
Third world issues!

Clothing white, darkest of the minds
Drove me to end my being
Written all the names down

Cold steel blade in my hands
Maybe older men would suffice
For all the masochism
And this bliss in agony.

Skinny you should eat more
Chubby you should starve more
Too dark for their golden stallion
Malleable, no individuality.

GIRL PROBLEMS, they can deal with it
How do we win,
When the game's so rigged?
Poor thing didn't know what to do.
Third world issues!

Bidisha Ghosh
B.A. Programme, II Year

DEMOCRATIC SECULARISM

Welcome to the world of transition!

Congratulations!! We have successfully transformed into the best-evolved variety of homosapiens….

From "human beings" to “religious beings".

The Indian model of secularism is most unique in its own ways.

It provides state and religion the power to interact and intervene with each other according to the established judicial setup.

It functions with the intention that these two authorities over mankind, with which human survival is completely swarmed in, should tread the moral path and guide each other to righteousness.

But the situations today have emerged as a herd of bad omens and the theory we just discussed seems too utopian. It's peculiar, or more illogical perhaps, that the mainstream media and politicians have completely side-lined this concept by certifying and bringing to life the layman's understanding of politics: 'a dirty game', synonymous with **corruption.**

Where political parties have taken up the role of interest groups howling for (or better say creating) a particular interest, giving rise to several sets of contradictory narratives diluting our focus from core issues that would propel us towards progress.

You tell me how do you go on responding to people according to their surname? “No, not often”, you’d say. Yes, because it is the fact at the grass root level people don't even bother to see, talk, or tell these things.

It's high time to wake up. Yes, we have to but not like that herd-zone of slogans... ***Naarebazi****… "hinduo jago", "musalman jago*"… but please rise for humanity and integrity of our nation...

Don't let history repeat itself!

A rational, practical, and sympathetic approach towards religion could work.

There is no wrong to follow one religion but do remember that thin line between following one's religion and imposing one’s religion onto others. We must be God-loving people, not god-fearing people. Pray to that power of spirituality which one needs in this busy watch of

the 21st century and not that ostentatious display of religion through idol worship or fanaticism. We can praise the picture for its beautiful carving but please don't fight over it. Remember! We all need to serve the human cause, help humans and most importantly, be human! That is religion and God’s will.

Let's do it for our sake.
This is what the first milestone of independent India is, what our founding fathers want and had always dreamt of.
This is the only best way to celebrate 75th year of independence.

Afterall, we are not a country of only two or three communities, but one where the way of life, lifestyle, culture and language changes every 100 km. So, accepting oneself and others, celebrating ‘multiculturalism’ is the best way to survive. Being yourself is easy and sounds cool, but the truth is one should always "better oneself."
Be the change!

Sakshi Sandilya
B.A. Political Science (H), I Year

Kavya Agarwal,
B.A. (H) English II Year

MY MISCHIEVOUS MUSE

The tunes feed my darkest desires,
The rhythm gives them shape.
Its light comes from my core,
Calming me with its warmth.
Others never understood,
Nor could they ever.
And I don't want them to.

Like the monster in my cupboard is too shy to come out,
It's a blanket full of nails.
It's shy of attention but thirsty of applause,
Fearing the prying eyes, it runs back to whence it came.
Then the blood that slips from its lips stops tasting good,
And the flesh in its hands stops feeling like cotton.

Hit the right tone, never miss a beat.
Because if you don't, they will not let you forget.
It becomes corrupted with expectations and all I am left with is a flicker of hope.
That rhythm will guide me towards the light and make me feel all that the world knows.

The music renders a soul to my essence,
And slithers in every gap.
With words stitched on my heart,
I finally sleep in the arms of the tunes.
It is a virtue and a vice,
Never settling for less and feeding the filthy minds.
All are welcome to taste its blood.
All are welcome to define its crux.

I know about my eternal circle-
Without it, I am a drugless addict,

Flapping my arms and the non-existent wings.
As I engulf it in my essence,
I want to be different,
Just like everyone else.

What about your take?
Do you feel different when with it in seclusion?
Does it make you fly or cheats you with illusion?

Mehak Dixit
B.A (Hons.) English, II Year

EXAM: A TALE

The reign of terror

It seems is here again

The masses engrossed in the blue lights of screens and handouts.

Notes collectively from that "chosen one”.

Offline exams, a dictum, cursed like calling out 'the dark lord'.

Those death-eaters, sitting hungrily more than ever to suck the marks out of the scribbles.

They'll watch you bleeding till you can't breathe.

And tell us we are born to die.

Satyastuti

B.A. (Hons.) English, II Year

BOUGHT QUIETUDE

In today's excessively pragmatic world,
Where both, our conscience and humanity lie in a corner crumbled.
A world where we have all- twinkling eyes, overactive ears and a head with a crown,
But it takes only a piece of paper to shut them all down.

Tolerance and patience are some of the values nowhere to be seen,
Honesty, selflessness and loyalty are the acts that are only limited to the big screen.
Can't wait in lines, can't stand in heat,
Need a car anywhere you go as you just can't stand on your feet.
Because that's how it has become, to keep on living, to keep on breathing,
All you've to do is toss a few dollars and you'll be the king.

Money can't buy happiness, money can't buy respect they said,
That's why the richest guy makes everyone his friend, and a murder can be a state's head.
No one can put a price on justice, it is as pure as the clear Sun that's beaming,
That's why all the spectators on the road stood quietly while the victim dies screaming.

Virtues have clearly less weight than a money filled sack,
As children today can throw few of them at their parents
And say that they have paid them back.
We need to burn the blindfolds of money, that's what I feel,
So that we don't reach a stage where wiping away someone's blood with currency
May not strike us as a big deal.

Supriya Lariwal
B.A. (Hons.) English, II Year

Kavya Agarwal,

B.A. (H) English II Year

I SAW

Looking through the small peephole
I saw those sights,
Like stepping inside a black hole
I saw the insights.

I inhaled a deep breath
Trying to expand the small space.
I tried to control my hands
Trying to confine the pace.

With the sudden creak of the door
I knew the time had come
To make it or to break it
It's all in or none.

With my steely resolve
I upheld my head
With my pocket full of bravery
I took the lead.

And as if time was moving
But moving in slow motion
I saw my comrades dropping
And saw the juggling commotion.

Moving left, right and center
Without any respite
Setting eyes upon my target

I charged with all my might
I fought I fought I...

Now after all those years
When I look through the small peephole
Discarded through the layers
I still see a black hole.

My name is in shambles today
With the twist of objections and hearsays
But the fight in me
Never went away in vain.

-Thoughts of a freedom fighter in today's world

Tavleen Singh
B.A. (Hons.) Political Science, I Year

FEAR - A MOTIVATOR

Our brain is constructed or somewhat trained to respond to stimuli in such a way that our first instinct is always protection resulting from survival needs. Thus, fear is an indication of imminent danger and trembling protect us when such a situation arises.

Digging a little deeper, one would recognize that our brain clasps us with a tie called fear which protects us from potentially dangerous situations.

It is believed that goosebumps evolved from apes, who ironed their long body hairs straight, making it easier for them to hide behind the thickets in order to escape wild animals and this evolved in the most civilized manner for homosapiens.

Thus, the essence of fear was laid in humans to jostle them with confidence so that they could prevent themselves from untenable danger…

Seems ironic, no?? Fear - confidence ... A complete mismatch.

For the so-preached convention, fear and confidence are two poles that can never clap together.

But if we adhere to our natural being, fear and confidence are parallel to each other just like the tracks of the railway line. **Though they never meet they are always together**.

Sorry for being abrupt but give me a moment to elucidate my point.

See, fear is an obnoxious stimulus because it strangles us.

But it is in that moment that we need to take charge. As soon as you start to fear something, talk about it in your brain, burp out with questions like Why... Are you here? What... Are the reasons? Whom... Do you fear? Which... Way it can be cured?

This way you can beguile your fear with your confidence.

When you will weave the strings of your brain, you would instantly consider fear as a driving force that propels you towards progress.

Broaden the scope of your mind and convert pity to power. I am nowhere trying to be a motivator just introducing you to what lies within you.

Your fear is already there to protect you from the invading danger. There are only two ways. You can either bug your mind with a storm of negative thoughts or stay calm, be reactionless (for a wee while... I swear it works) and think of a resolution and then answer it with your come back.

I don't want you to be stoic, after all it is emotion that keeps humans lively but just advising you to be more rational and pragmatic in what you do.

This fear is your power as it is the only source of a perpetual immense state of confidence.

Next time you fear ponder on this too...

Sakshi Sandilya
B.A. Political Science, I Year

THE ONE WHO WAS LEFT BEHIND

Coward.

So easy for you to die

And leave me to collect the ashes.

That's what I do.

Spread them on that blanket

You tucked me in every night

And rub them on the forehead

You kissed before you turned off the lights.

Collect ashes,

As you disappeared.

That's what I do.

Drinking my grey tears,

As the kohl melts into ink

Inscribing your memories along the

Cracks of my skin.

Drinking my grey tears

Gasping silent wails I pray,

That's what I do.

Scratching your name

On the wooden panels in my room

Obsessively everyday

Marking a calendar of my painful breaths

Till they recede one day

But until then

I wait.

Wait for my turn,

To become ash and get collected away.

Wait for my turn,

To remember my last breath and be forgotten,

To become the wind that will carry me to you.

Anargaya Chib
B.A. (Hons.) Political Science, I Year

हिंदी अनुभाग

अपनी कलम से...✍

सृजनात्मक अभिव्यक्ति प्रत्येक मनुष्य में जन्मजात ही होती है।अंतर केवल यह है कि कोई इसे अपने भीतर महसूस कर अपने विचारों को समझ व अपने आसपास के हो रहे चीजों को देख हृदय रूपी कलम से सुंदर अभिव्यक्ति कर देता है उसी अभिव्यक्ति को हम सृजनात्मक अभिव्यक्ति कहते हैं। सृजनात्मक अभिव्यक्ति सभी की बुद्धि या विचार अनुसार अलग-अलग होती है ।सबके सोचने व विचार करने में अंतर होता है कोई रचना करने में इतना डूब जाता है मानो उसके ख्याल फूलों के बाग है तथा वह एक लेखक बाग में बैठ अपने मनोभावों को कोरे कागज पर उतार संतुष्टि प्राप्त करता है ।उसका मन अपने मनोभावों को पढ़कर पुलकित हो उठता है जैसे एक डाली पर नए पल्लव आने शुरू होते हैं उसी प्रकार मनुष्य का भी चरित्र विकसित होता है।

कालिंदी महाविद्यालय की वार्षिक पत्रिका "प्रवाह 2022" का संपादन करते हुए मैं अत्यंत गौरवमय महसूस कर रही हूँ इस पत्रिका में रचनाओं के प्रकाशन में मेरी सहपाठी छात्राओं व अध्यापकों का सहयोग प्रशंसनीय रहा है जिसे आप सभी के समक्ष प्रस्तुत करने में मुझे अत्यंत प्रसन्नता का अनुभव हो रहा है।

इस वर्ष महाविद्यालय की पत्रिका "प्रवाह 2022" का केंद्रीय विषय है आजादी का अमृत महोत्सव एवं दिल्ली विश्वविद्यालय के शताब्दी वर्ष के उत्सव *पर आधारित छात्राओं की स्वरचित रचना और भावनात्मक विचारों को पाठकों तक पहुंचाने का प्रयास किया गया है। पत्रिका के इस अंक में संकलित रचनाओं जैसे *मजहब की बात है, जिंदगी, राजनीति में भ्रष्ट हो जाओ, सैनिक का खत, दुनिया, भारत विशेष, यह रद्दी, मातृभूमि, अमर सपूत, मानवता का प्रथम गुण, मेरी साथी, नारी सशक्तिकरण के विभिन्न स्वरूप, वीरों का नगमा, आजादी की कही अनकही दास्तां व अन्य कई विषयों की ओर आपका ध्यान आकर्षित करती हूँ। प्रवाह अपनी विशिष्ट लेखनी महाविद्यालय के गौरव व उसकी अस्मिता को प्रकट करने का माध्यम है, जिसमें छात्राओं को अपनी भावनाओं को अभिव्यक्त करने व अपनी रचनात्मकता को सामने लाने और कुछ नया सीखने का अवसर मिलता है। मैं संपादन कार्य के मार्गदर्शन के लिए पत्रिका की सह संयोजिका डॉ. मंजू शर्मा, डॉ. ममता चौरसिया, डॉ. रितु, डॉ. लवकुश महोदया को हृदय से आभार व्यक्त करती हूँ। अपनी सहयोगी सह- संपादक शांभवी को धन्यवाद देती हूँ। जिन नवोदित प्रतिभाओं की कविताओं को पत्रिका में स्थान मिला उन्हें बहुत-बहुत शुभकामनाएं देती हूँ। साथ ही अपने सहपाठियों से अनुरोध करती हूँ कि हर वर्ष पत्रिका में छोटे-छोटे लेख, संस्मरण, कविता, कहानी, चुटकुले लिखने का प्रयास अवश्य करें क्योंकि तभी वे भी रचनात्मक बन सकेंगे

अंजली कुमारी (संपादक)
शांभवी (सह-संपादक)

अनुक्रमणिका

1. ये मजहब की बात है (मानसी) 53
2. जिंदगी (मणि कुमारी) 55
3. राजनीति में भ्रष्ट हो आओ (मानसी) 56
4. सैनिक का खत (विधि जैन) 58
5. दुनिया (प्रिया थापा) 59
6. भारत विशेष (विशाखा कुमारी) 62
7. ये रद्दी (आकांक्षा कोटलाना) 66
8. मातृभूमि (प्रियांशी शर्मा) 71
9. अमर सपूत (प्रियांशी शर्मा) 72
10. स्लोगन (विधि जैन) 74
11. मेरी साथी (अंजली कुमारी) 75
12. धन की चंचलता (लक्ष्मी शर्मा) 76
13. नारी सशक्तिकरण (अनुजा वर्मा) 79
14. वीरों का नगमा (चाहत वत्स) 80
15. आजादी की कही अनकही दास्तां (अपरमिता सिंह) 83

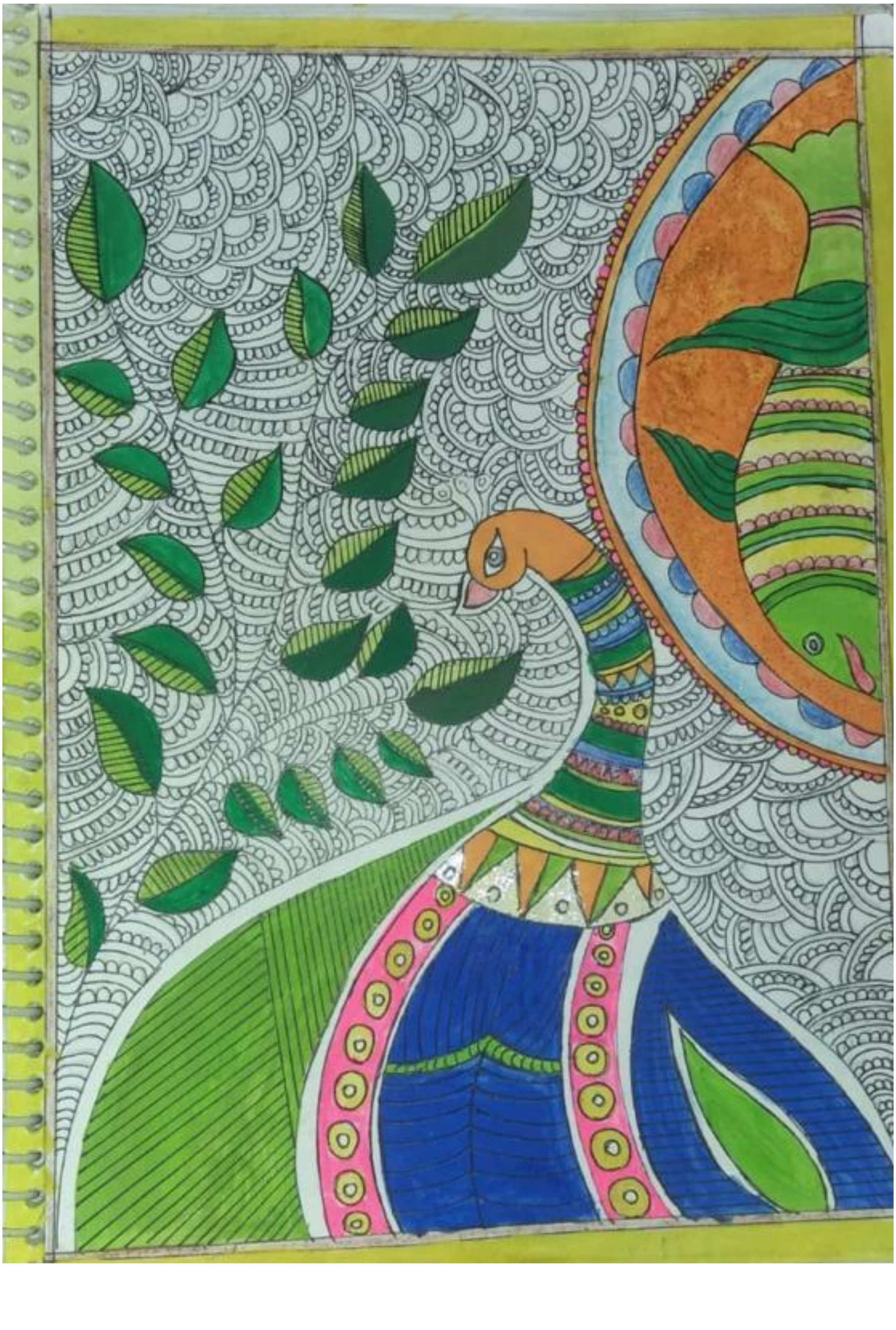

ये मजहब की बात है

ये मजहब की बात है
दिन ढले न रात है
ऊंची श्रृंखलाओं सी बेड़ी
जिसमें बंधी न जाने कितनी ही जात है
ये मजहब की.........
तालम ताल ठोक के
प्रभु भजन और या अल्लाह बोल के
सितम ढले रहें शिक्षाओं की ओट में
दीपक की बनी उसी ज्योत में
जहां सिखाई जाती बुनियादी बात है
ये मजहब की..........
पहनावा तुम्हारा भी रोका जाएगा
जब ताल्लुक महिला पर आएगा
शान ओ शौकत के पिछलग बने घूमोगे
इसी तानाशाह में एक दिन भूनोगे
अस्तित्व तुम्हारा चीखों में उफाने मरेगा
सामाजिक रूढ़ियों की ये वारदात है
अरे भाई ये मजहब की ....
सांत्वना तुम्हारे साथ है
चोटिल हुई भले ही गरीबी से औकात है
रूदन से जूझी तुम्हारी बेबस रात है

तुम धोखा खा कर भी हस्ते हो
अरे वाह रे मानुष क्या बात है

हां हां ये मजहब की............

गुर्राए तो दबोचे जाओगे

फिर इसी शहर में खुदको लावारिश पाओगे

कल्पना में भी सोच ली गर ये बात

तुम्हारी मेरी सबकी एक जात

राजा को प्रजा पर वार करता ही पाओगे

अच्छा तुम अब एक जात लाओगे

ये मजहब की............

मानसी

हिंदी विशेष, द्वितीय वर्ष

जिंदगी

छोटी सी जिंदगी है
हर हाल में खुश रहो।
छोटी सी जिंदगी है,
हर बात में खुश रहो।
जो चेहरा पास ना हो,
उसके आवाज में खुश रहो।
कोई रूठा हो तुमसे,
उसके इस अंदाज में भी खुश रहो।

जो लौट के नहीं आने वाले,
उन लम्हो की याद में खुश रहो।
कल किसने देखा है,
अपने आज में खुश रहो।
खुशियों का इंतजार किसलिए
दूसरों की मुस्कान में खुश रहो,
क्यूँ तड़पते हो हर पल किसी के साथ के लिए
कभी तो अपने आप में खुश रहो
छोटी सी तो जिन्दगी है।
हर हाल में खुश रहो

मणि कुमारी
हिन्दी विशेष, प्रथम वर्ष

राजनीति में भ्रष्ट हो जाओ

आओ आओ

राजनीति में भ्रष्ट हो जाओ

सुख की मिलेगी रोटी

गरीबों की हाड़ मांस और बोटी

रक्त लहू और पसीने को उनकी

तुम बेबाक उड़ाओ

आओ आओ.......

पांच साल के शासन के कार्य

कुछ महीनों में ही करवाओ

दुखियों की पीड़ा को बस

उपर से ही सहेजे जाओ

झूठे वादे में ही खुदको

प्रगतिशील बताओ

आओ आओ...........

महंगाई में बेरोजगारी का विष मिलाओ

कुछ करो या ना करो

साथ रहो या पीछे से ही वार करो

लेकिन धर्म के नाम पर

जनता को बेवकूफ बनाओ

आओ आओ......

इस साल के वादे को

बार बार दोहराओं

बिजली पानी और व्यवस्था

सबको हर वर्ष बस सुलभ बनाओ

अपनी करतूतों के ब्योरो को

दूसरों पर थोपे जाओ

भीगी बिल्ली की तरह

बस म्याओ म्याओ बतियाओं

आओ आओ......

मानसी रावत

हिंदी विशेष, द्वितीय वर्ष

सैनिक का खत

सुन माँ , यदि मैं ना लौटा तेरे पास
यादें मेरी तुम सहेज लेना कुछ खास
कुछ रखना तुम खिलौने , कुछ कपड़े रखना
खून से लथपथ मैरी वर्दी को सीने से लगाए रखना
माँ नाराज ना होना तुम मुझसे फिर से कहता हूँ...
अब तो जाना ही होगा मुझको क्योकि मैं भारत माँ का भी बैटा हूँ...
तू सपने बुनती थी के एक दिन मैं भी घोड़ी चढ़ जाऊँगा
चिंता ना कर तू तिरंगे में लिपटा हूँ तो क्या हुआ बारात साथ जरूर लाऊँगा
रो-रोकर मेरी शहादत का ना तू मज़ाक बनाना
भाइयों से कहना कि मेरी कुर्बानी को ना कभी भूलाना
धरती की गोद में आज मैं लेटा हूँ...
अब तो जाना ही होगा मुझको क्योकि मैं भारत माँ का भी बैटा हूँ...
सह लूगा मैं गोली, बारुद पर अपनी धरती माँ को लूटता
ना देख पाऊँगा
लगा आखिरी साँस तक, तिरंगे की शान बढ़ाऊँगा
मेरी वर्दी को लाल जोड़े में आई तो मेरी दुल्हन समझ लेना
मैं लोटूंगा जरूर कहकर छोटी बहन का भी दिल रख लेना
अलविदा आज मैं सबको कहता हूँ...

अब तो जाना ही होगा मुझको क्योंकि मैं भारत माँ का भी बेटा हूँ...

विधि जैन
हिंदी विशेष, द्वितीय वर्ष

दुनिया

दुनिया

यही है मेरी दुनिया,

यही है मेरी ताकत...

यह नहीं तो मैं नहीं,

इनका तो कुछ कहना नहीं...

मेरे जीवन की हर खुशी

मेरे निराश होने पर सांत्वना देने वाली,

मेरी जरुरतों को पूरा करने वाली,

मुझे हर मोड़ पर हिम्मत देने वाली,

मेरे कुछ गलत करने पर डांटने वाली,

फिर कुछ पल निराश होकर मानने वाली...

यही है मेरी दुनिया,

यही है मेरी ताकत

मुझे पल पल समझने वाली,

मुझे प्यार देने वाली,

मेरा ख्याल रखने वाली,

यह है मेरी अति प्रिय दादी...

मेरी मां से भी बढ़कर मेरी दादी

यही है मेरी दुनिया,

यही है मेरी ताकत...

मेरे जीवन की खुशी, के जाने के बाद

वही थी एक जिन्होंने मुझे नई खुशी दी,

वही तोह है मेरी दुनिया, मेरी दादी...

जो करती है मुझे निःस्वार्थ प्रेम

वही है जीवन जीने का आधार

यही है मेरी दुनिया,

यही है मेरी ताकत...

प्रिया थापा

हिंदी विशेष, द्वितीय वर्ष

आज़ादी
का
अमृत
महोत्सव

भारत विशेष

संघर्षशील स्वतंत्रता के
सौ स्वराज वर्षगांठ समेट,
अमृत काल के दौर में
करेगा भारत प्रवेश,
ओत - प्रोत सहज विकास
के समृद्ध आंकलन से,
होंगे नित - नव - निर्माण
भारत के संकलन में...
नए परिपाटी पर लिखा

जाएगा नया परिवेश,
अमीरी-गरीबी, ऊँच-नीच
का नहीं होगा द्वेष,
स्वच्छता, स्वस्थता,
घर, शिक्षा, रोजगार,
मिलेंगे जन - मानस को
अधिकार मूलभूत विशेष...
बचपन जहाँ किताबों में होगी,
त्याग बाल श्रम का भेष
होगा घर - घर शौचालय,
स्वस्थ होंगी नारियां हर प्रदेश,
जहाँ नहीं बिखरेगी आबरू
सड़कों पर बन अवशेष ,
एक बुलंद आवाज़ होगी
देगी सशक्तिकरण का संदेश...

जहाँ मुस्कुराएगा भविष्य खलिहानों में ,
सुस्ताती नदियाँ स्वच्छता के सिरहानों में,
अवनी के सीने पर लगा
धानी हरियाली का मीठा मरहम,
कर प्रकृति का संरक्षण
भारत के कण-कण की भूख मिटानी है,
चीर काले प्रदूषित बादलों को
समुद्र तल तक स्वच्छता फैलानी है...

नहीं बंधेगी सामाजिकता
गुमनाम कुरीतियों की बेड़ियों में,
मानव चिंतन होगा, कुशाग्र,
सजग, सहनशील प्राणियों में,
तकनीक हितकर होगा
नहीं उपयोग घातक श्रेणियों में,
अवसाद के आभासी दुनिया में नहीं,
मिलेंगे मानव उच्चतम जीवनियों में...
जहाँ मानवता मानव को बल देगी
हर मुश्किल का हल देगी,
समानता के पथ को स्वीकार
मिटा द्वेष, दम्भों को
एक उन्मुक्त कल देगी,
नहीं घुटेगा गला गर्भ में
अधिकार जीवन का,
हर लिंग को पहचान सबल देगी...
सैन्यबल महान होगा

पर फ़िर भी भारत युद्ध विराम होगा,

अमन, शांति का दूत

होगा भारत का हर सपूत,

लेकिन कोई वार करे तो

फ़िर महाभारत घमासान होगा,

इतिहास के चिरकाल तक

भारत का विश्वगुरु सम्मान होगा...

मेरा भारत महान होगा...

संघर्षशील स्वतंत्रता के

सौ स्वराज वर्षगांठ समेट,

अमृत काल के दौर में जब

करेगा भारत प्रवेश,

दो हजार सैंतालीस में,

ऐसा होगा मेरा भारत विशेष...

ऐसा होगा मेरा भारत विशेष...

विशाखा कुमारी

हिन्दी विशेष, द्वितीय वर्ष

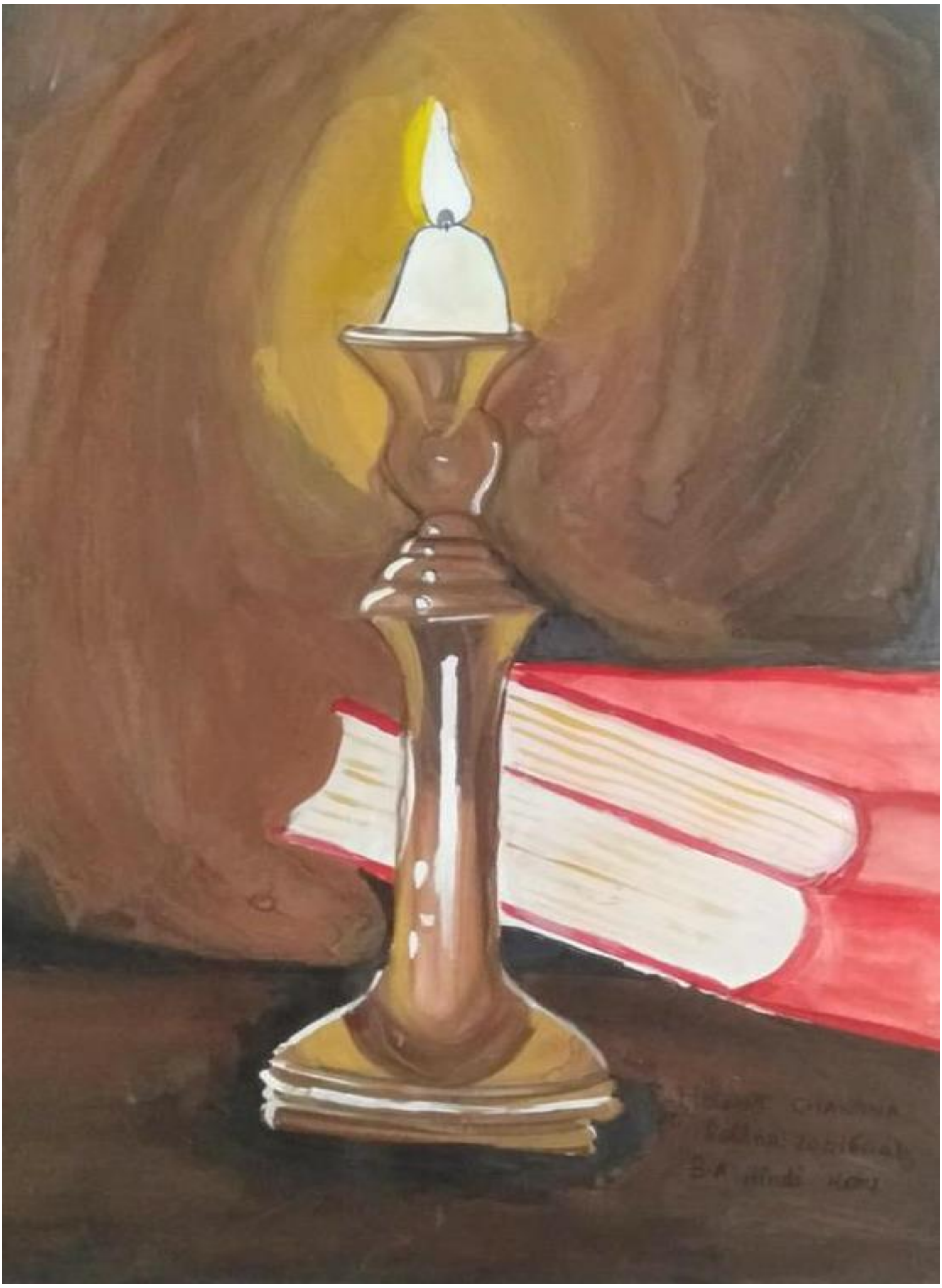

ये रद्दी

ये रद्दी भर कागज़, दीवारों पर जो उतरे हैं,

दिल पर, भी , यूही उतरेगें

इतना तो तुम कभी बतलाओ,

ये रद्दी भर के नारे

झूठी जुबान से निकले हैं,

ये सत्य कभी बन पाएँगे,

इतना तो तुम कभी बतलाओं,

ये रद्दी भर की उम्मीदे

आँखों में पानी लाती हैं,

तल गहरे जो कर जाती हैं,

मन की जो आस बढ़ाती है,

तुम पर विश्वास दिलाती है,

परिपूर्ण इन्हें कर पाओगे,

इतना तो तुम कभी बतलाओं,

अरे सुनिएगा,

आए चुनाव, आए जनाब,

हाए! समाज,

चलो मूर्ख इन्हें ठेहरायेंगे ,

अब गाड़ी से चलने वाले भी,

पैदल चलकर आएंगे,

फिर थिरक -थिरक,

मौकापस्त

कुटिया का द्वार बजाएंगे,

भोजन कर, सामंजस्य बना,

कर दोनों एकाएक मिला,

नेता गर्दन को झुकाएंगे,

फिर भीख मांग,

कर वार्तालाप भूमि से नयन मिलाएंगे,

अरे! जिनकी जड़े मज़बूत नहीं,

वे पेड़ कहाँ टिक पाएंगे,

बंजर भूमि है, नेता जी,

मजदूर मकाँ बना पाएँगे?

ये रद्दी भर के कागज़ हैं,

दीवारों पर रह जाएँगे

नगे शरीर, सँग कंपन है,

वे नंगे ही रह जाएंगे,

जो काला पैसा खाते हैं,

वे शर्म कहाँ कर पाएँगे

ये रद्दी भर के काज़म कागज़ हैं,

दीवारों पर रह जाएंगे,

वे रद्दी भर के नेता हैं,

जो मुझको ना सुन पाएँगे,

वे मुजरिम हैं,

इस भारत के,

जो राम नाम पर फूट करें,

वे मुजरिम हैं इस भारत के,

जो अल्लाह कह कर, टूट पड़े,

वे फिर से मुड़कर आएँगे,

जातिगत भेद बताएंगे,

वर्गों के नाम पर वोट बना,

जनता को फिर भड़काएँगे,

क्या विश्वगुरू है, नेता जी,

संयम को कब अपनाएँगे?

ये रद्दी भर के कागज़ हैं,

दीवारों पर रह जाएंगे.....

वे रद्दी भर के नेता हैं,

जो मुझको म सुन पाएंगे,

अरे दलबदलू ये चहरे हैं,

ये दिल में नहीं बस पाएंगे,

ये पैर पसारे बैठे हैं,
गद्दी पर रौब जमाएंगे,

अंतिम कटाक्ष पर ज़ोर करू,
कविता से मैं अब शोर करू,
अरे फिर चुनाव है, आने को,

आवाज़ सुनो, तो सुन लेना,
मैं कहती हूँ, तुम गोर करो,

जो आसमान को देख रहे,
पत्थर से ठोकर खाएँगे,
जो दारू घर घर बेच रहें,
जनता की, गाली खाएँगे,

और जो देश के काम ना आ पाएँ,
वे खुद रद्दी बन जाएंगे
वे रद्दी भर के नेता हैं
जो मुझको ना सुन पाएंगे.....

अकांशा कोटनाला
हिन्दी विशेष, द्वितीय वर्ष

INDIA

मातृभूमि

आज तिरंगा फहराता है अपनी पूरी शान से
हमें मिली आज़ादी वीर शहीदों के बलिदान से...
आज़ादी के लिए हमारी लंबी चली लड़ाई थी
लाखों लोगों ने प्राणों से कीमत बड़ी चुकाई थी...
व्यापारी बनकर आएं और छल से हम पर राज किया
हमको आपस में लड़वाने की नीति अपनाई थी...

हमने अपना गौरव पाया, अपने स्वाभिमान से
हमें मिली आज़ादी वीर शहीदों के बलिदान से...
गांधी, तिलक, सुभाष, जवाहर का प्यारा यह देश है
जियो और जीने दो का सबको देता संदेश है
प्रहरी बनकर खड़ा हिमालय जिसके उत्तर द्वार पर
हिंद महासागर दक्षिण में इसके लिए विशेष है...
लगी गूँजने दसों दिशाएँ वीरों के यशगान से
हमें मिली आज़ादी वीर शहीदों के बलिदान से...
हमें हमारी मातृभूमि से इतना मिला दुलार है
उसके आँचल की छैयाँ से छोटा ये संसार है
हम न कभी हिंसा के आगे अपना शीश झुकाएँगे
सच पूछो तो पूरा विश्व हमारा ही परिवार है...
विश्वशांति की चली हवाएँ अपने हिंदुस्तान से
हमें मिली आज़ादी वीर शहीदों के बलिदान से...

प्रियांशी शर्मा
हिंदी विशेष, तृतीय वर्ष

अमर सपूत

भारत माँ के अमर सपूतो, पथ पर आगे बढ़ते जाना

पर्वत, नदिया और समन्दर, हंस कर पार सभी कर जाना...

तुम में हिमगिरी की ऊँचाई सागर जैसी गहराई है

लहरों की मस्ती और सूरज जैसी तरुनाई है तुम में...

भगत सिंह, राणा प्रताप का बहता रक्त तुम्हारे तन में

गौतम, गाँधी, महावीर सा रहता सत्य तुम्हारे मन में...

संकट आया जब धरती पर तुमने भीषण संग्राम किया

मार भगाया दुश्मन को फिर जग में अपना नाम किया...

आने वाले नए विश्व में तुम भी कुछ करके दिखाना

भारत के उन्नत ललाट को जग में ऊँचा और उठाना है...

प्रियांशी शर्मा

हिंदी विशेष, तृतीय वर्ष

मानवता का प्रथम गुण

आज फिर मन किया की रो लूं,

रो लूं अतीत के साथ

आत्मा के साथ अपने अत: द्वन्द के साथ

मन हल्का करना कोई गुनाह है क्या ?

जब हसना सबके साथ

तो रोना क्यों अकेले?

मैं शामिल करती हूँ अपने दुःख-दर्द में

अपने मित्रों को

अपने ईश्वर को

और इस पुरे संसार को

तुम भी मेरे दुःख में मनुष्य बन कर आना

मेरे इस दुःख को

अपनी मानवता के स्पर्श से

करुणामयी कर देना

मेरे रोने पर तुम भी रो लेना

किसी के दुःख में तुम हँसना मत,

प्रफुल्लित मत होना

जिस-जिस दिन तुम

दूसरों के दुःख में हंसोगे

उस-उस दिन मनुष्यता का हनन होगा

मेरे मनुष्य तुम दूसरों के दुःख में

दुखित होना

और सुख में सुखी

यही मानवता का प्रथम गुण है...

शांभवी

हिंदी विशेष, तृतीय वर्ष

स्लोगन (नारा)

हर व्यक्ति अपना कार्य ईमानदारी से करें,

सत्य का साथ देने से कभी ना डरे, तभी संभव होगा देश का विकास,

जब देश का नागरिक भ्रष्टाचार एवं गरीबी को दूर करने का करेगा प्रयास।।

भ्रष्टाचार को दूर भगाना है,

जीवन में खुशहाली को लाना है,

भारत देश को आत्मनिर्भर एवं समृद्ध बनाना है।।

विधि जैन

हिन्दी विशेष, द्वितीय वर्ष

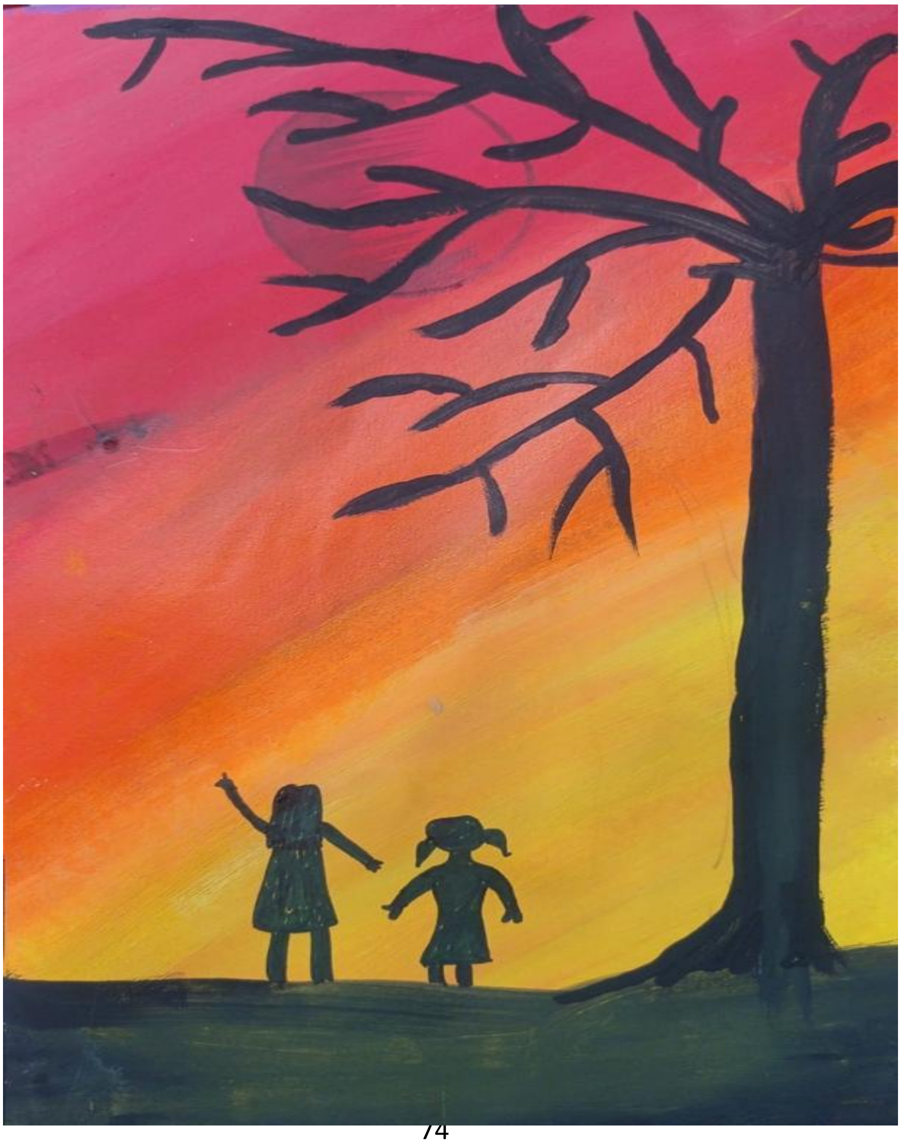

मेरी साथी

रुको ठहरो...

तुम बेहद खूबसूरत हो

मेरी प्रिय साथी,

सुकून से भरी हुई प्रकृति के पास तुम्हारा मेरा साथ है...

तुम हिलती हो, मेहकती हो मेरे भीतर

एक प्यारी सी याद की तरह

साथ रहती हो हर पहर...

तुम सभी को भाँति हो

अपनी प्यारी एहसास हमें दे जाती हो,

प्रकृति की गोद में पली बड़ी

तुम मेरी प्रिय साथी हो...

क्यों गिरती हो तुम?

वही रुक जाओ ना

थोड़ा सम्भलो और

यु ही खिलती नजर आओ ना

में कहती हूँ कोई नहीं तुम्हारा इस जहां में...

मैं तुम्हारी छवि हूँ,

मुझे देख कर तुम भी मुस्कुराओं ना...

क्यों टूटती हो तुम?

क्यों बिखरती हो तुम?

तुम भी सवर जाओ ना

तुम्हारी छवि हूँ मैं,

तुम्हारी साथी...

यू ही मुस्कुराओं ना...

सब की प्यारी तुम

मत मुरझाओं ना

प्रकृति की गोद में पली बड़ी

तुम मेरी प्रिय साथी बन जाओ ना...

तुम बिन धरती रूठी रहती हैं...

तुम बिन मिट्टी सूखी रहती हैं...

तुम आती हो तो बहार लाती हो,

तुम सब को भाँति हो

मेरी प्रिय साथी

स्वर्ग सा सुन्दर तुम्हारा जहां हैं,

तुम बेहद खूबसूरत नज़र आती हो...

तुम मेरी प्रिय साथी हो...

अंजली कुमारी

हिन्दी विशेष, तृतीय वर्ष

धन की चंचलता

हे मनुष्य! तुझे तेरी कहानी बताऊं

तुझे तेरे जीवन से रूबरू करवाऊं

सदी सदी की बात है,

सदी सदी की गाथा

वक्त के चलते बदल जाते है,

व्यक्ति ,पैसा , व रिश्ता नाता...

पैसा आया तू घमंडी बनता गया,

रिश्ते नाते भूल ,बस आगे बढ़ता गया...

भूल गया तू,पैसा हाथ का मैल है,

जाता और वापस आता है,

परंतु इसकी वजह से,

जिस रिश्ते मैं आए दरार,

वो नाता भी क्या नाता है?

पैसों के लिए तू अभिमानी बन जाता हैं,

अभिमान मैं चूर,तुझे खुदा भी नजर नही आता है !

पर वक्त का पहिया घूमकर,वापस आता है,

जहां पर तू था ,तुझे वही पटक लाता है...

आखिर में वृद्ध अवस्था के समय

तुझे अपनी गलती पर अफसोस होता है...

जब जाने का समय आता है,

तू तब अपने किए पर रोया है...

चाहकर भी तू अपनी गलती का,

पश्चाताप ना कर पाता है,

अपने बिखरे रिश्ते जोड़ने में,

तू जी जान से जूट जाता है...

अंत: मे तू अपनी गलती के बोझ तले,

तू संसार छोड़ जाता हैं...

जिस पैसों के लिए तूने अपनो को छोड़ा,

वह तुझे छोड़ , मिट्टी में मिल जाता है...

लक्ष्मी शर्मा

बी.ए हिस्ट्री ऑनर्स, तृतीय वर्ष

नारी सशक्तिकरण के विभिन्न स्वरूप(लेख)

“आजादी की अनकही दास्तान” कहते है कि रूढ़िवादी सोच समाज तथा देश के विकास मे बाधा होती है जैसे सती
प्रथा और बाल विवाह।

जहां एक तरफ भारत मे अनेकता मे एकता जैसे विभिन्न धर्मो,जाति के लोग एक साथ रहते है वही भारत मे अंधविश्वास और रूढ़िवादी सोच अब भी मौजूद है जैसे छुआछूत ।पहले के समय मे बाल विवाह और सती प्रथा जैसी प्रथाये प्रचलित थी और इन पर रोक लगाना आवश्यक हो गया था।सन् 1856 मे लाड् डलहौजी ने दोनो प्रथाओ पर रोक लगाई।

उत्तर वैदिक काल मे हमे कई विदुषी महिलाओ के बारे मे जानने को मिलता है जैसे गार्गी, अपाला वही बाद के वैदिक काल मे महिलाओ की स्थिति बदलती हुई दिखाई पड़ती है। यहां से महिलाये घर गृहस्थी तक सीमित होती गई।

मध्य काल मे महिलाओ को पर्दे में रखा जाने लगा। इसी दौर मे रजिया सुल्तान- पहली महिला शासिका आई। 1857 क्रांति के दौरान महिलाओ ने बढ़ चढ़ कर हिस्सा लिया जैसे रानी लक्ष्मी बाई, बेगम हजरत महल ।

स्वतंत्रता संग्राम मे कई महिलाओ ने पुरूषो के कंधे से कंधा मिलाकर स्वतंत्रता हासिल की और कई वीरगति को प्राप्त हुई परंतु महिलाए हमेशा से सामाजिक भेदभाव की शिकार रही । घरेलू हिंसा, यौन उत्पीड़न, मानसिक दबाव
इत्यादि आज भी लैंगिक भेदभाव पूरे विश्व मे हो रहे है। आधुनिक दौर मे भी महिलाओ को वोट के अधिकार पाने के लिए 200 वर्षो से अधिक का समय लगा और फिर 1836 मे न्यूजीलैंड मे सर्वप्रथम यह प्रावधान आया। भारत मे तो महिलाओ को देवियो का दर्जा दिया गया है पर फिर भी स्थिति जस की तस रही। आजादी के बाद और विभाजन का दौरान महिलाओ के साथ वीभत्स घटनाये घटी।।

महिलाओ को निरंतर कमजोर और उपयोगी वस्तु के भांति समझा जाता रहा है और घर तक सीमित किया जाता रहा है। पर अब धीरे धीरे ही सही अब महिलाए खुद ही अपनी हक की आवाज उठा रही है और अपनी जिदंगी की केंद्रीय भूमिका निभा रही है।

अनुजा वर्मा

बीए प्रोग्रा, द्वितीय वर्ष

वीरों का नगमा

जिसे वीरों ने गाया था वो नगमा फिर से गाना है,
सभी आँखों मैं अमनो चैन का सपना जगाना है।
वतन पर मरने मिटने के शहादत के जो किस्से हैं,
किस्सों को हक़ीकत में बदल कर फिर दिखाना है।
कोई बिस्मिल कोई अश्फ़ाक कोई खुदीराम बन जाए,
हमें भी बाजुओं का ज़ोर अपनी आज़माना है।
शहीदों ने जिसे सींचा लहू अपना बहाकर के,
उसी धरती को दुल्हन सा हमें फिर से सजाना है।।

कोई जाति, कोई मज़हब, कोई भी धर्म हो अपना,
सभी मिलकर चलें मिलकर रहें सजाएंँ मन में ये सपना।
मिटें नफ़रत की दीवारें, सजाएँ प्यार की महफ़िल,
दिलों में देश बस्ता हो, धड़कता हो वही हिलमिल।
तमन्ना हर घड़ी दिल में कि मैं क़ुर्बान हूँ उस पर,
बहाया खूँ शहीदों ने, हुए क़ुर्बान वो जिस पर।
मेरी हर साँस कहती है कि ये सौगात बन जाए,
कफ़न लिपटे तिरंगे में तो फिर तो बात बन जाए।
मुझे अंतिम क्षणों तक मातरम् वन्दे ही गाना है,
है मुझ पर कर्ज़ मिट्टी का, मुझे उसको चुकाना है।
शहीदों ने जिसे सींचा लहू अपना बहाकर के,
उसी धरती को दुल्हन सा हमें फिर से सजाना है।।

ये धरती प्यार की धरती है, ये दुलार की धरती,

ये धरती अमन की धरती है, ये संस्कार की धरती,

ये धरती बोस की धरती है, ये गाँधी की है धरती।

इसी की धूल में पलकर हज़ारों रत्न पाएँ हैं,

इसी की धूल का टीका सदा करती ये माएँ हैं।

इसी की धूल को माथे से मुझको फिर लगाना है।

शहीदों ने जिसे सींचा लहू अपना बहाकर के,

उसी धरती को दुल्हन सा हमें फिर से सजाना है।।

चाहत वत्स

बी.ए. प्रोग्राम, प्रथम वर्ष

आजादी का अमृत
महोत्सव 75
Name = Poonam Yadav

आजादी की कही अनकही दास्तान

आजादी - जिसका हमारे देश के इतिहास में महत्वपूर्ण योगदान रहा है । बचपन से हमने आजादी की न जाने कितनी कहानियों को पढ़ा और सुना होगा । अपने विद्यालय के पाठ्यक्रमों में भी अनेक वीर और वीरांगनाओं की गाथा को पढ़ा और सुना होगा जिन्होंने अपनी मातृभूमि की आजादी के लिए अपने प्राण न्यौछावर कर दिए। आजादी जिसका शाब्दिक अर्थ है स्वछंदता, स्वाधीनता एवं स्वतंत्रता अर्थात् आप पर किसी का भी किसी प्रकार से कोई नियंत्रण ना हो। परंतु ऐसी आजादी से मानव का संपूर्ण विकास संभव नही क्योंकि मानव एक सामाजिक प्राणी

है।

अतः हम कह सकते हैं की जो हमारे अधिकार हैं उनकी स्वतंत्रता मिलना ही हमारी आजादी है और हमारे देश के इतिहास में कई समय ऐसे आए जब भारतवासियों ने अपने अधिकार के लिए वीरता दिखाते हुए पराधीनता के विरोध में अपने कदम बढ़ाए।

जब जब भारतवर्ष पर बाहरी शासकों ने अपना आधिपत्य जमाने के प्रयास किए तब तब हमारे देश के वीरों ने भारत की स्वाधीनता और रक्षा के लिए अपने प्राण न्यौछावर कर दिए।

ऐसे ही थे हमारे एक वीर सपूत पृथ्वीराज चौहान । जब मुहम्मद गोरी ने भारत पर आक्रमण किया तब पृथ्वीराज ने उसे 16 बार पराजित कर क्षमा कर दिया और भारतवर्ष की पराधीनता से रक्षा की परंतु 17वीं बार जयचंद के अपने देश के प्रति गदारी की कारण पृथ्वीराज को पराजित होना पड़ा। युद्ध के बाद मुहम्मद गोरी उन्हें और उनके

कवि चंद्रबरदाई को बंदी बनाकर अफगान ले गया और उन्हें कई यातनाएं दीं। पृथ्वीराज चौहान की दोनों आंखे फोड़

दीं । उसने पृथ्वीराज चौहान की शब्दभेदी बाण चलाने की कला को अपने सामने आजमाने को कहा और यह मौका

देख के चंद्रबरदाई ने कविता कही कि -

चार बांस चौबीस गज, अंगुल अष्ट प्रमाण,
ता ऊपर सुल्तान है, मत चूको चौहान।

और सिर्फ इस कविता को सुनकर पृथ्वीराज चौहान ने कुशलता से ऐसा निशाना लगाया की बाण सीधा मुहम्मद

गोरी के सीने में लगा। जिसके बाद पृथ्वीराज चौहान और उनके कवि ने अपना आत्मबलिदान दे दिया । ऐसे पराक्रमी और कुशल कलाओं से भरे थे पृथ्वीराज चौहान और उनके कवि।

भारतीय इतिहास में देश की रक्षा और स्वाधीनता के लिए अपने प्राण को न्यौछावर करने वाले वीर मेवाड़ के राजा महाराणा प्रताप का नाम आते ही हर भारतवासी को गर्व होता है। महाराणा प्रताप पराक्रम और शौर्य की एक मिसाल हैं। ऐसे वीर जिन्होंने जंगलों में रहना स्वीकार किया परन्तु अपनी स्वाधीनता को त्याग दासता को नहीं स्वीकारा । उन्होंने देश और धर्म की स्वाधीनता के लिए सबकुछ बलिदान कर दिया । मुगल साम्राज्य अपना राज्य बढ़ा रहा था और इसीलिए वह भारत के राजाओं को अपने आधिपत्य में कर रहा था । इसी प्रयास में 30 वर्षों की लगातार कोशिशों के बावजूद मुगलराज महाराणा प्रताप को अपने आधीन न कर सका ।

महाराणा जी का जन्म 9 मई 1540 को कुंबलगढ़ दुर्ग में हुआ था। जब महाराणा प्रताप ने राज्य संभाला तब अधिकांश भारत मुगलों के अधीन था परंतु महाराणा प्रताप ने इसे स्वीकार नहीं किया । मेवाड़ को जीतने के लिए मुगलों ने कई प्रयास किए किंतु वे असफल रहे । महाराणा प्रताप ने कई वर्षों तक मेवाड़ को पराधीनता से स्वतंत्र रखा। उनकी वीरता ऐसी थी कि उनके दुश्मन भी उनके युद्ध कौशल के कायल थे , दयालु ऐसे की दुश्मन की पकड़ी गई महिलाओं को सम्मानपूर्वक वापस भेज देते । हल्दी घाटी के युद्ध के बाद वे जंगलों में रहने लगे और घांस की रोटी और फलों को खाकर पुनः अपने राज्य को स्वाधीन कराने के लिए प्रयासरत रहे ।

कम साधन के बावजूद उन्होंने कभी हार नही मानी और देश की स्वाधीनता के लिए लड़ते रहे और कभी अपनी आजादी नहीं त्यागी और वीरता के साथ चितौड़ के अलावा अपने समस्त दुर्गों का शत्रु से पुरानरूधार कर लिया और उदयपुर को अपनी राजधानी बनाकर संपूर्ण मेवाड़ को मुगलों से स्वाधीन कराया । इसके बाद भी मुगलों ने कई प्रयास किए परन्तु महाराणा प्रताप को हारा न सके। 29 जनवरी 1597 को महाराणा प्रताप की युद्ध और शिकार की चोटों की वजह से मृत्यु हो गई। कहा जाता है की जब महाराणा प्रताप की मृत्यु हुई तो अकबर की भी आंखे नम हो गईं और उसने कहा कि देशभक्त हो तो महाराणा प्रताप जैसा।

भारत के इतिहास में महिलाओं की वीर गाथा भी सुनहरे अक्षरों में लिखी गई है। ऐसी ही एक कहानी है वीरांगना हाड़ी रानी की जिन्होंने मुगलों से अपने राज्य की रक्षा और आजादी के लिए अपना बलिदान दे दिया । यह बात

उस समय की है जब मेवाड़ पर महाराणा राज सिंह 1652-1680 का राज था। इनके सामंत सलूंबर के राव चुंडावत

रतन सिंह थे । जिनसे हाल में ही हाड़ा राजपूत सरदार की बेटी का विवाह हुआ था। कहा जाता है की हाड़ी रानी के

विवाह को केवल 7 दिन ही हुए थे और उनके पति रतन सिंह को युद्ध पर जाना पड़ा । जहां औरंगजेब की

सहायता के लिए आ रही सेना को रोकना था।

विवाह के इतने कम दिन हुए थे और रतन सिंह को युद्ध के लिए पत्नी को छोड़ कर युद्धभूमि की तरफ

निकालना पड़ा इसीलिए उनका मन विचलित था। रानी ने विजय के लिए कामना कर पति को विदा किया ।

सरदार रतन सिंह युद्ध के लिए निकल पड़े परंतु पत्नी वियोग उनके मन से नही जा रहा था। उनके मन में रह रह

कर संकाय आतीं कि न जाने युद्ध में क्या होगा , कहीं उनकी पत्नी उन्हें भूल न जाए। आखिर में उनसे रहा न

गया और उन्होने रानी को पत्र लिखा -

प्रिय मुझे भूलना मत । मैं युद्ध से लौटकर जरूर आऊंगा। मुझे तुम्हारी बहुत याद आ रही है यदि

संभव हो तो अपनी कोई निशानी मुझे भेज देना , उसे देख कर मैं अपना मन हल्का कर लूंगा ।

पत्र पढ़कर रानी को लगा की अगर उनके पति ऐसे मोह में रहे तो शत्रुओं से युद्ध कैसे लड़ेंगे। अचानक उन्होंने

कुछ विचार कर संदेशवाहक को एक पत्र देते हुऐ कहा कि मैं तुम्हें अपनी अंतिम निशानी देती हूं और तुम इसे थाल

में सजाकर वस्त्र से ढककर मेरे वीर पति के पास पहुंचा देना। उन्होंने पत्र में लिखा -

प्रिय मैं तुम्हें अपनी अंतिम निशानी भेज रही हूं । मैं तुम्हें अपने मोह के बंधन से आजाद

कर रही हूं । अब बेफिक्र होकर अपने कर्तव्य का पालन करना । मैं स्वर्ग में तुम्हारी बाट जोहूंगी ।

पत्र संदेशवाहक को देकर हाड़ी रानी ने अपनी तलवार निकाली और एक ही झटके में अपना सिर धड़ से अलग कर दिया। संदेशवाहक की आंखे आंसु से भर आईं। उसने हाड़ी रानी के कटे हुए सिर को सुहाग की चूनर से ढक कर

स्वर्णथाल में लेकर भारी मन से युद्ध भूमि की ओर दौड़ पड़ा । उसको देखकर सरदार ने पूछा क्या तुम रानी की निशानी ले आए । संदेशवाहक ने कांपते हाथों से थाल आगे बढ़ा दी । सरदार थाल देख कर सदमे में आ गया । उसके मोह ने उससे उसकी सबसे प्यारी चीज़ छीन ली थी। अब उसके पास जीने का कोई औचित्य न था । उसके सारे मोह के बंधन टूट गए । उसने युद्ध में ऐसा शौर्य दिखाया जिसका वर्णन शब्दों में नहीं किया जा सकता। वह अपने जीवन के अंतिम सांस तक लड़ता रहा । औरंगजेब की सहायता के लिए आई सेना को उसने आगे नहीं बढ़ने
दिया जबतक मुगल सम्राट भाग खड़ा न हुआ ।

इस जीत का श्रेय उसके अवर्णीय पराक्रम के साथ साथ अपने राज्य की स्वाधीनता के लिए हाड़ी रानी के उस बलिदान को भी जाता है जो इतिहास का अविस्मरणीय बलिदान है।

इस साल जब पूरा भारतवर्ष आजादी का अमृत महोत्सव मना रहा है। मैं इस निबंध में भारत के वीरता भरे विशाल इतिहास की कुछ बातें लिखकर सभी वीर और वीरांगनाओं को श्रृद्धांजलि देती हूं और उन्हें नमन करती हूं जिन्होंने
इस देश की स्वाधीनता और रक्षा के लिए अभूतपूर्व बलिदान दिए ।

अपरमिता सिंह
बी.ए. प्रोग्राम, द्वितीय वर्ष

संस्कृतस्य अनुभागः

जयतु संस्कृतं जयतु भारतम्!

आकांक्षा तिवारी

संपादकीयम्

भो पाठकाः,

अस्माकं देशः सहस्राधिकेभ्यः वर्षेभ्यः परतन्त्रतायाः पाशे बद्धः आसीत्। अमुम् देशं स्वतन्त्रयितुम् लक्षाधिकाः जनाः स्वजीवनस्य समर्पणम् अपि कृतवन्तः, यस्मात कारणात् अस्माकं देशः अगस्तमासे पञ्चदशदिनांके सप्त चत्वारिंशदधिकैकोनविंशतिशततमेऽब्दे स्वतन्त्रः अभवत् । यद्यद्य अहम् स्वतन्त्रभारते निःश्वासम् गृहणामि, तर्हि एतत् कृते लक्षाधिकानाम् स्वतन्त्रता सेनानिनामेव स्वजीवनपरित्यागः कारणमस्ति। भारतस्य स्वतन्त्रतायै विहिते संघर्षे समेषां वर्गाणां जनाः संघत्य कार्यं कृतवन्तः । एषः अस्माकं पितृपितामह प्रपितामहादीनां संघर्षस्यैव परिणामः यत् अद्य अस्माकं देशः स्वाधीनः अस्ति वयं च सम्मानपूर्वकं अत्र निवासामः। अस्माकं देशे लक्षाधिकाः स्वतन्त्रता सेनानिनः अभूवन् येषां जीवनस्य लक्ष्यं केवलं एवमेव आसीत् यत् देशः स्वतन्त्रो भवेत् । वैदेशिकाः पराभूताः सन्तः अस्माकं देशात् बर्हि गच्छेयुः स्वातन्त्रयान्दोलने येषां महत्त्वपूर्णा भूमिका आसीत् तेषां मध्ये केषांचिदेव नामानि ऐतिहासिकैः उल्लिखितानि सन्ति किन्तु बहुभिः स्वतंत्रता सेनानिभिः स्वप्राणानाम् उत्सर्गं कृत्वा आपि स्वतन्त्रतायाः प्राप्त्यै महद् योगदानं दत्तं। तेषां ऋणं स्वीकृत्य अस्माभिः एतेषां अन्नुलिखितानां महापुरुषाणां जीवन परिचयः तेषां कार्याणि च लोकसमक्षं प्रकाशनीयानि एतेषां जीवनपरिचयः अस्माकं सर्वेषांकृते प्रेरणाप्रदः भविष्यति।

धन्यवादाः

स्नेहा कुमारी

स्नातक- तृतीय-वर्षः

Vishakha...

विषयानुक्रमणिका

क. स्वातंत्र्यवीरो जननायकः (आकांक्षा तिवारी, स्नातक- तृतीय- वर्षः) 93

ख. स्वातन्त्र्यस्यान्दोलने बलिदानी जननायकः (अपर्णा कुमारी स्नातक- तृतीय- वर्षः) 94

ग. चिकित्साविज्ञाविद् वीराङ्गना लक्ष्मीः (आकांक्षा तिवारी, स्नातक- तृतीय- वर्षः) 95

घ. वीरसुखदेवस्य बलिदानः (स्नेहा कुमारी स्नातक- तृतीय-वर्षः) 96

ङ. आंग्लानाम् संहारे अद्वितीया वीरांङ्गना (साक्षी झा स्नातक-द्वितीय - वर्षः) 97

च. भगवान् बिरसामुंडा (शशि द्विवेदी स्नातक- द्वितीय- वर्षः) 102

छ. भारतीयस्वतन्त्रतान्दोलने महिला वीरांङ्गनायाः योगदानम् (विधि जैन स्नातक-द्वितीय-वर्षः) 103

ज. क्रान्तिकारी रामप्रसादबिस्मिलः (सोनाक्षी राज स्नातक- द्वितीय- वर्षः) 103

झ. क्रान्तिकारीभगतसिंहः (मोमिना परवीन स्नातक-द्वितीय-वर्षः) 105

ञ. लौह पुरुषः (विधि जैन स्नातक-द्वितीय-वर्षः) 107

ट. भारत चिन्तकःअध्यात्म-गुरुः स्वामी विवेकानन्दः (बबिता स्नातक-तृतीय-वर्षः) 108

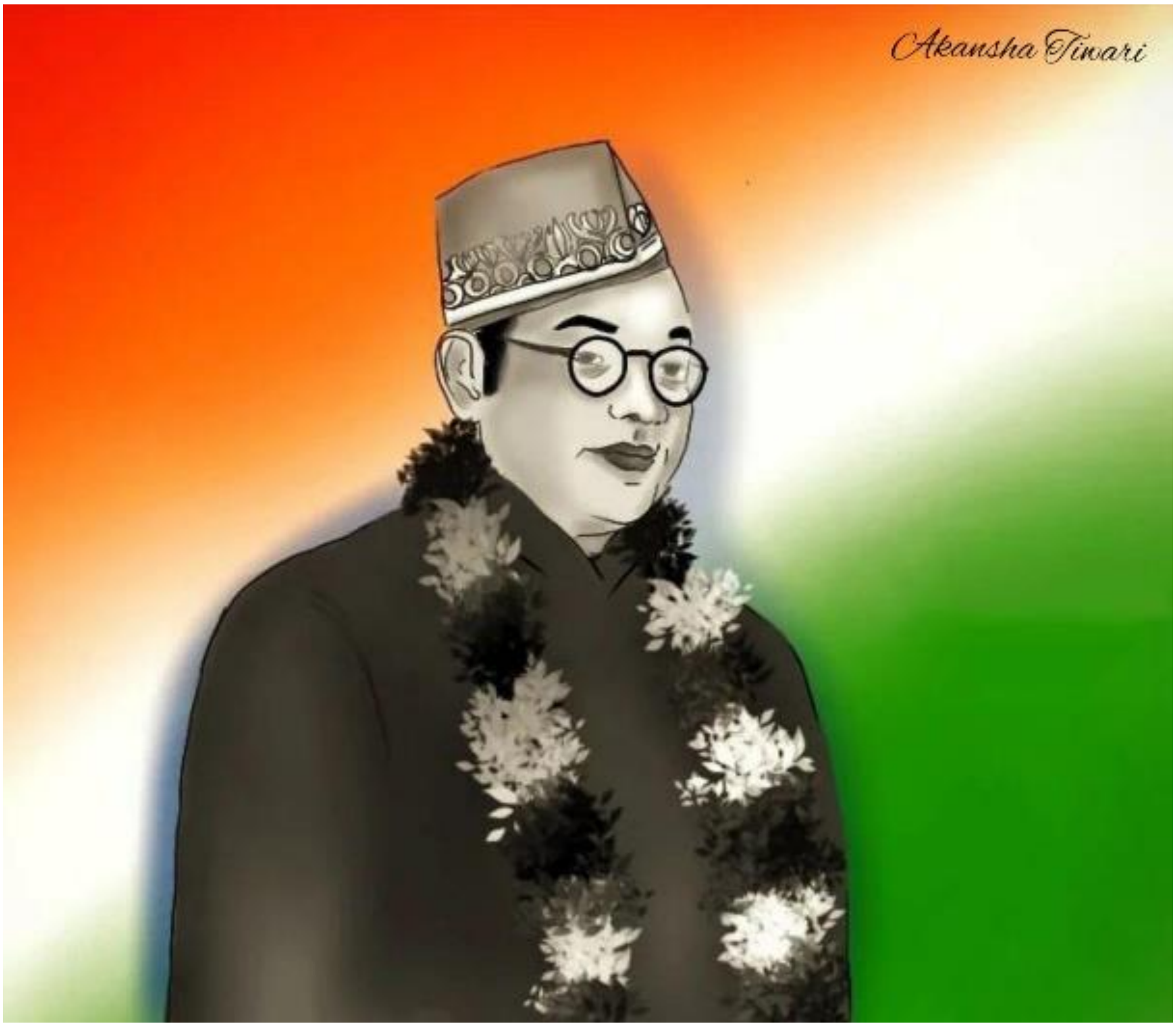
Akansha Tiwari

क. स्वातंत्र्यवीरो जननायकः

नेताजी सुभाषचन्द्र बसु महोदयस्य जन्म सप्तनवतिः अधिकम् अष्टादश शततमे वर्षे (१८९७) जनवरी मासस्य त्रयोविंशति दिनाङ्के उडीसायाः कटक नामके स्थाने अभवत् ! तस्य पितुः नाम जानकी नाथ बसुः मातुः नाम प्रभावती देवी आसीत् !
सुभाषस्य प्राथमिकी शिक्षा कटकनगरस्य एकस्मिन् आङ्ग्लविद्यालये अभवत् !
तत्र आङ्ग्लछात्राणां सङ्ख्याधिकाः आसीत् ! ते सर्वदा भारतीयानाम् अपमानं कुर्वन्ति स्म,परन्तु सः कदापि तेषां समक्षं न अनमत्

तत्पश्चात् सः कोलकाता नगरस्य प्रेसीडेंसी विद्यालयात् स्नातक परास्नातक परीक्षाद्वयं प्रथमश्रेण्याम् उत्तीर्णः अभवत् ,तत्पश्चात् सः पुनः आई सी एस परीक्षायाम् अपि प्रथमश्रेण्याम् उत्तीर्णः अभवत् !
तस्य पितुः इच्छा आसीत् यत् सुभाषः उच्च अधिकारी भवतु परं सुभाषः आङ्ग्लशासकैः प्रस्तावितम् उच्च पदं न स्वीकृतवान् । तस्य मनसि तु बाल्यकालात् एव आङ्ग्लशासकानां प्रति घृणा भावः आसीत्!
प्रिन्स आँफ वेल्स नामकः आङ्ग्ल शासकः यदा भारतम् अगच्छत् तदा तस्य विरोधाय महान् जनसम्मर्दः गृहात् बहिः अगच्छत्। तस्य नेतृत्वमपि सुभाषः एव अकरोत्
एकदा सः वेषं परिवर्त्य गृहात् बहिः निरगच्छत्! जापानदेशं गत्वा सः "आजाद् हिन्द् फौज" नामक सैन्यसङ्घटनस्य नेतृत्वम् अकरोत्!
यूयं मह्यं स्वकीयं रक्तं प्रयच्छत् , अहं युष्मभ्यं स्वतन्त्रतां प्रत्यर्पयिष्यामि इति तस्य उद्घोषः आसीत्!

आकांक्षा तिवारी
स्नातक- तृतीय- वर्षः

ख. स्वातन्त्र्यस्यान्दोलने बलिदानी जननायकः

दैवादाजादस्य परिचयः क्रान्तिकारिणा प्रणवेशचटर्जीमहोदयेन सह संजातः। अनेन प्रसिद्धक्रान्तिकारिणा मन्मथनाथगुप्तेन साकं तस्य परिचयः कारितः। आजादस्य सत्यनिष्ठामवलोक्य मन्मथनाथगुप्तः क्रान्तिकारिदलस्य सदस्यं तमकरोत् । तदानीं क्रान्तिकारिदलस्य नेता अमरबलिदायी रामप्रसादविस्मिलः आसीत् । अल्पीयसैव समयेन आजादः केन्द्रियक्रान्तिकारिदलस्य सदस्यो जातः । गुलिकाचालने लक्ष्यभेदने च तेन महत् कौशलमवाप्तम्। अतः सः तस्मिन् दले अतीव समादृतः आसीत्।

पञ्चविंशत्यधिकैकोनविंशतिशततमेऽब्दे (1925) अगस्तमासस्य नवम्यां तारिकायां काकोरीकाण्डे आजादेन सक्रियभागो गृहीतः । तस्मिन्नवसरे आजादं विहाय अन्ये बहवः सहयोगिनः निगडिताः शूलमारोपिताश्च। तदानीं परमदुःखितोऽपि आजादः क्रान्तेर्विरतो न जातः, प्रत्युत क्रान्तिकारिसेनायाः नायको जातः ।

तेनानेकानि कार्याणि कृतानि, अनेकेऽधिकारिणः आरक्षिणश्च हताः। लालालाजपतरायस्य हन्ता आरक्षिप्रधानः 'साण्डर्स' नामधेयोऽपि आजादेन निहतः । एकोनत्रिंशदधिकैकोनविंशतिशततमे (1929) वर्षे अप्रैलमासस्य अष्टम्यां तारिकायाम् आजादस्य परामर्शेनैव सरदारभगतसिंहः बटुकेश्वरदत्तश्च विधानसभाभवने बमविस्फोटमकुरुताम्। तस्मिन् समये चन्द्रशेखरोऽपि विधानसभाभवनाद् बहिः मोटरयानमादायोपस्थितः आसीत् । परं भगतसिंहः बटुकेश्वरदत्तश्च विधानसभाभवने एव आत्मसमर्पणं कृतवन्तौ ।

पश्चात् तौ द्वावपि शूलमारोपितौ। एवम् आजादस्य अनेके सहयोगिनः भगवतीचरणसालिकरामप्रभृतयो मृताः । अतः आजादश्चन्द्रशेखरो नितरां खिन्नो जातः, केन्द्रियक्रान्तिकारिदलस्य सदस्ययोः यशपालवीरभद्रयोः संदिग्धाचरणेन तु आजादो विक्षुब्धोऽभवत् । यदा तु दलस्य सदस्याः एव विश्वासघातिनो जाताः तदा तस्य दुःखानुभूतिः स्वाभाविकी एव आसीत् । तदापि सः स्वमार्गात् विचलितो न जातः । कर्णपुरस्य वीरभद्रत्रिपाठिनः विश्वासघात एव आजादस्य कृतेऽनिष्टाकारको जातः ।

एकत्रिंशदधिकैकोनविंशतिशततमे (1931) वर्षे फरवरीमासस्य सप्तविंशतितमायां तारिकायां प्रातः नववादने प्रयागस्य अल्फ्रेड नाम्नि उद्याने एकस्य वृक्षस्याधश्छायायाम् आजादः यशपालेन सुखदेवेन च समं वार्तालापं कुर्वन् उपविष्टः आसीत् । तस्मिन्नेव समये गच्छन् वीरभद्र त्रिपाठी दृष्टः यशपालोऽपि उत्थाय चलितः, आजादः सुखदेवराजेन सह वार्तालापं कुर्वन्नेवासीत् । तदा आरक्षिणः आगत्य परितोऽवरुद्धवन्तस्तम्। स्वकीयं सहयोगिनं कथञ्चित्ततः उद्यानात् निःसार्य आजादः पेस्तौलअस्त्रं संसाधितवान् । तदा विपक्षतः गुलिकावृष्टिः जाता। विपक्षतः आरक्षिणां गुलिकावृष्टिं दर्श-दर्श आजादस्य मनः आकुलं नाभूत्। आजादोऽपि स्वकीयेनास्त्रेणानेकान् विमुग्धान् आहतांश्चाकरोत्। यदास्त्रे एका गुलिकावशिष्टा आसीत् तदा तया स्वमेवाहन्।

एवमाजादश्चन्द्रशेखरो यशः शरीरेणामरतामभजत्। एवं विधाः अमरबलिदायिनो देशाभिमानिनो देशसंरक्षकाः क्रान्तिकारिणो नवयुवानः प्रतिदिनं नोत्पद्यन्ते। तेषां जन्म युगे कदाचिदेव जायते । यतश्च एतादृशाः अमरयुवानः युगान्तरमुपस्थापयितुमेवोत्पद्यन्ते । एतेषामावश्यकतापि क्वाचित्की कदाचित्की एव भवति । एवं विधाः आजादस्य चन्द्रशेखरस्य द्रष्टारः साक्षात्कार्तारः अदयापि

जीवन्ति ये आत्मानं पावनं मन्यन्ते । भारतभूरपि धन्यैव यत्र एतादृशा आत्मबलिदायिनो शूराः स्वकीयेन जन्मना भूमिं पावनां कृतवन्तः शोणितेन सिञ्चितवन्तश्च ।

स्वातन्त्र्यमाप्तुकामोऽयं क्रान्तिकारी दृढव्रतः ।
जातोऽमरो बलेर्दानादाजादश्चन्द्रशेखरः।।

अपर्णा कुमारी
स्नातक- तृतीय- वर्षः

Khushboo

ग. चिकित्साविज्ञाविद् वीराङ्गना लक्ष्मीः

लक्ष्मीसहगलमहोदया भारतीयस्वातन्त्र्यकार्यकर्त्री, क्रान्तिकारिणी च आसीत्। अस्या जन्मनाम लक्ष्मी स्वामिनाथन् इति आसीत्। सा भारतीय राष्ट्रिय सेनायाः अधिकारिणी अपि आसीत्। स्वतंत्रतान्दोलनेषु अस्याः महत्योगदानं वर्तते। सा कैप्टन लक्ष्मी इति नाम्ना प्रसिद्धा।
ई. स. १९१४ तमस्य वर्षस्य अक्तूबर मासस्य २५ दिनाङ्के तत्कालीनस्य मद्रास राजस्य मालाबारनगरे तस्याः जन्म अभवत्। तस्याः पितुः नाम एस. स्वामिनाथन आसीत् । सः मद्रास उच्च न्यायालये अधिवक्ता आसीत्। ए. वी. अम्मुकुट्टी तस्याः माता आसीत्। सा सामाजिक कार्यकर्त्री , भारतीयस्वातंत्र्यकार्यकर्त्री च आसीत् । लक्ष्मी मद्रास मेडिकल महाविद्यालये एम. बी. बी. एस. (MBBS)अपठत्। सा वर्षम उपरांत स्त्री रोगेषु डिप्लोमा प्राप्तवती। सा शासकीय कस्तूरबा गांधी चिकित्सालये चिकित्सिका आसीत। सा दीनानां कृते एकस्य चिकित्सालस्य स्थापनाम् अकरोत्।

ई. स. १९४७ तमे वर्षे लक्ष्मी प्रेम कुमार सहगलेन सह विवाहं अकरोत्। विवाहानन्तरं एतद् युगलं कानपुरनगरे अवसत्।
२०१२ तमस्य वर्षस्य " जुलै- मासस्य-" २३ दिनाङ्के लक्ष्मी सहगल देहव्यागम् अकरोत्। हृद्याघात कारणेन तस्याः मृत्यु अभवत्। चिकित्सा- सामाजिक- सांस्कृतिक- क्षेत्रेषु निष्ठया स्वदायित्वस्य वहनं कृतवती सहगल अधुना अस्मत्सु नास्ति।

आकांक्षा तिवारी
स्नातक- तृतीय- वर्षः

घ. वीरसुखदेवस्य बलिदानः

शहीद सुखदेवस्य नाम आबालवृद्धं सर्वैः अपि ज्ञायते एव । तस्य नाम्नः स्मरणमात्रेण तदीयं प्रेरणाप्रदं जीवनं नेत्रयोः पुरतः विलसति । सुखदेवस्य जन्म मई मासे पञ्चदश दिनाङ्के सप्तधिकैकोनविंशतिशततमेऽब्दे अभवत् । तस्य पितुः नाम श्री रामलालः एवं मातुः नाम श्रीमती रल्लीदेवी आसीत् । सः वीरक्रान्तिकारी आसीत् । 'मुहूर्त ज्वलितं श्रेयः न च धूमायितं चिरम्' इत्येतस्य प्रत्यक्षम् उदाहरणम् आसीत् सः । क्रान्तिकारिणः तु सर्वदा प्राण त्यागम एव स्पृहयन्ति ।

ये मरणात् भीताः न, ते आयुषः चिन्तां किमर्थं कुर्युः ? इति आसीत् बीरसुखदेवस्य चिन्तनम् । सुखदेवथापर महोदयः हिंदुस्तान सोशलिस्ट रिपब्लिकन एसोसियेशनस्य सक्रियः सदस्यः आसीत्। लाहौरनगरे सः अनेक वारं यूनः देशस्य समृद्धयर्थं कार्यं कर्तुं प्रेरितवान् । मार्च मासे त्रयोविंशे दिनाङ्के एकत्रिशंदधिकैकोनविंशतिशततमेऽब्दे लाहौर षड्यंत्रस्य कृते

सुखदेवः मृत्युपाशे आबद्धी कृतः। वीरसुखदेवः स्वतंत्रभारताय स्वप्राणाहूतिं दत्वा अमरः अभवत्।

स्नेहा कुमारी
स्नातक-तृतीय-वर्षः

ङ. आंग्लानाम् संहारे अद्वितीया वीरांङ्गना

दुर्गावती देवी, दुर्गाभाभी इति नाम्ना प्रसिद्धा । सा आङ्ग्लविराधिने आन्दोलने मुख्यक्रान्तिकारिणी आसीत् । दुर्गा भाभी एव लाहोर-महानगरात् बहिर्निर्गन्तुं भगत सिंह इत्यस्य साहाय्यम् अकरोत् । तस्याः पतिः भगवतीचरण वोहरा भारतस्वतन्त्रतायाः आन्दोलने अतिसक्रियः क्रान्तिकारी आसीत् । भगवतीचरणस्य पत्नीत्वात् सर्वे क्रान्तिकारिणः तां दुर्गा भाभी इति आह्वयन्ति स्म ।

१९०७ तमस्य वर्षस्य 'अक्तूबर'-मासस्य सप्तमे (७/१०/१९०७) दिनाङ्के उत्तरप्रदेशराज्यस्य इलाहाबाद-महानगरे दुर्गायाः जन्म अभवत् । तस्याः पितुः नाम बाङ्के बिहारी भट्ट, मातुः नाम यमुनादेवी आसीत् । तस्याः पितरौ दुर्गामातुः उपासकौ आस्ताम् । अतः दुर्गावती देवी इति पुत्र्याः नामकरणम् अकुरुताम् । दुर्गायाः अग्रजः अपि आसीत् । दुर्गा यदा दशमासानां शिशुः आसीत्, तदा तस्याः मातुः निधनम् अभवत् । यदा सा नववर्षीया आसीत्, तदा तस्याः अग्रजस्य

मृत्युः अभवत् । दुर्गायाः मातुः निधनानन्तरं तस्याः पिता पुनर्विवाहम् अकरोत् । परन्तु पुनर्विवाहः सफले न जाते तस्याः पिता वैरागिवत् जीवनं जीवति स्म । एवं गृहस्य दायित्वं दुर्गायाः उपरि आपतितम् । गृहस्य दायित्वे आपतिते सति सा तृतीयकक्षां यावदेव अध्ययनम् अकरोत् । एवं तया बाल्यं दुःखेन व्यतीतम् ।

एकादशे वयसि दुर्गायाः विवाहः आग्रा-नगरवासिना भगवतीचरणेन सह अभवत् । तयोः शचीन्द्र-नामकः एकः पुत्रः अभवत् । भगवतीचरणस्य पिता शिवचरणः आङ्ग्लसर्वकारस्य अधिकारी आसीत् । परन्तु भगवतीप्रसादः बाल्यकालात् क्रान्तिकारिविचारान् धरते स्म । शिवचरणः 'राय बहादूर' इति पदवीम् आङ्ग्लसर्वकारात् स्व्यकरोत्, अतः भगवतीचरणः गृहत्यागम् अकरोत् ।
पितुः गृहे गृहदायित्वस्य कारणेन दुर्गा अधिकम् अध्ययनं कर्तुं न प्राभवत् । परन्तु विवाहानन्तरं भगवतीचरणस्य प्रोत्साहनेन तया पुनः पठनं प्रारब्धम् । तया एतावत् अध्ययनं कृतं यत्, सा लाहोर-नगरस्य प्रतिष्ठितमहाविद्यालयस्य प्राध्यापिका अभवत् ।

स्वातन्त्र्यान्दोलने योगदानम्
भगवतीचरणः सम्पन्नः, समृद्धः व्यक्तिः आसीत् । सः बाल्यकालादेव क्रान्तिकारिप्रवृत्तौ सल्लग्नः आसीत् । तस्य द्वे गृहे अलाहाबाद-महानगरे, त्रीणि गृहाणि लाहोर-नगरे आसन् । तस्य गृहाणि क्रान्तिकारिभ्यः आश्रयस्थानानि आसन् । यत्र भगवतीचरणः पठति स्म, तस्मिन् महाविद्यालये एव भगत सिंह, सुखदेव, यशपाल इत्येते अपि पठन्ति स्म । विद्यार्थिकाले एव सर्वैः मित्रैः एकस्याः क्रान्तिकारिसंस्थायाः स्थापना कृता आसीत् । 'नौ जवान भारत सभा' इति तस्याः संस्थायाः नाम । सर्वे मुहुर्मुहुः भगवतीचरणस्य गृहे गोष्ठीं कर्तुम् एकत्रिताः भवन्ति स्म । सर्वेषां क्रान्तिकारिणां व्यवस्था दुर्गा विवेकेन करोति स्म । सर्वे क्रान्तिकारिणः तां दुर्गा भाभी इति सम्बोधयन्ति स्म ।

पत्युः क्रान्तिकारिप्रवृत्तिषु दुर्गा समानतया सहभागिनी आसीत् । भगवतीचरणद्वारा यत् सर्वकारविरोधिकार्यं भवति स्म, तस्मिन् दुर्गायाः योगदानं निश्चयेन भवति स्म । भगवतीचरणः यदि सर्वकारविरोधिन्याः पत्रिकायाः मुद्रणं करोति, तर्हि तस्याः पत्रिकायाः वितरणस्य दायित्वं दुर्गायाः भवति । भगवतीचरणः सर्वकारविरोधकं विज्ञापनं मुद्रति चेत्, दुर्गा तस्य विज्ञापनस्य प्रसारं करोति । एवं पत्युः अनुगामिनी दुर्गा भारतस्वतन्त्रतान्दोलने स्वामूल्यं योगदानम् अयच्छत् । भगवतीचरणेन मुद्रितस्य 'रेवल्यूशनिस्ट्' नामकस्य समाचारपत्रस्य प्रचारं दुर्गा प्रतिगृहं गत्वा करोति स्म ।

भगत सिंह इत्यादीनां रक्षणम्
१९२७ तमे वर्षे मेरठ-काण्डे भागग्रहणात् आङ्ग्लसर्वकारस्य दृष्टौ भगवतीचरणः दोषी अभवत् । अतः सः गुप्तस्थलं गत्वा अगोपयत् (छुप गया) । तस्मिन् वर्षे सर्वैः क्रान्तिकारिभिः मिलित्वा लाला लाजपत राय इत्यस्य मृत्योः प्रतिशोधस्य योजना कृता आसीत् । आङ्ग्लाधिकारिणः सॉन्डर्स् इत्यस्य हत्यायाः योजना तैः कृता । तस्मिन् हत्याकाण्डे भगत सिंह, राजगुरु, सुखदेव, चन्द्रशेखर आजाद इत्यादयः सम्मिलिताः आसन् । १९२८ तमस्य वर्षस्य 'दिसम्बर'-मासस्य सप्तदशे (१७/१२/१९२८) दिनाङ्के भगत सिंह, राजगुरु इत्येताभ्याम् अग्निशस्त्रेण सॉन्डर्स् मृतः । दुर्गा भाभी यदा शालातः गृहं गच्छन्ती आसीत्, तदा मार्गे तया सॉन्डर्स् इत्यस्य शवः दृष्टः । क्रान्तिकारिणां योजनासाफल्येन सा प्रसन्ना आसीत् । परन्तु क्रान्तिकारिणां रक्षणविषये तस्याः मनसि भयः समुत्पन्नः ।

रात्रौ सुखदेवः तस्याः गृहं प्रापत् । सः दुर्गाम् अवदत्, "भाभी ! एकस्य क्रान्तिकारिणः रक्षणं कर्तव्यम् अस्ति । लाहोर-नगरात् बहिः निर्गमने भवती तस्य साहाय्यं करिष्यति वा ?" इति । "क्रान्तिकारिणां रक्षणं कर्तुं दुर्गा सर्वदा सज्जा एव भवति" इति दुर्गा अवदत् । सुखदेवः अवदत्, "भाभी ! आङ्ग्लमहिलायाः वस्त्राणि धृत्वा सज्जा भवतु । भगत सिंह इत्यस्य पत्न्याः अभिनयं भवत्या कर्तव्यम् अस्ति" इति । सुखदेवस्य कथनानुसारं दुर्गा आङ्ग्लमहिलायाः परिधानम् अधरत् । दुर्गा स्वस्याः स्कन्धे 'पर्स्' अस्थापयत् । तस्मिन् अग्निशस्त्रम् आसीत् । यदि योजना सफला न भवेत्, तर्हि तस्य उपयोगं कृत्वा स्वस्याः, भगत सिंह इत्यस्य च रक्षणं कर्तुं शक्नुयात् । परिवारस्य पूर्त्यै तया स्वपुत्रः शचीन्द्रः अपि आङ्ग्लबालकस्य सदृशं सज्जीकृतः ।
सॉन्डर्स् इत्यस्य हत्यायां राजगुरुः अपि आसीत् । अतः सः जीर्णवस्त्राणि धृत्वा परिचारकस्य परिधानम् अधरत् ।

ब्राह्ममुहूर्ते सः परिवारः लाहोर-नगरस्य रेलस्थानकं प्रापत् । स्वस्य मुखस्य दर्शनम् अधिकं न भवेत् इत्युद्दिश्य भगत सिंह शचीन्द्रं स्वहस्ते स्व्यकरोत् । सॉन्डर्स् इत्यस्य हन्तकाः नगरात् बहिः गन्तुं न शक्नुयुः इति आङ्ग्लाधिकारिभिः सर्वत्र आरक्षकाः नियुक्ताः आसन् । परन्तु आङ्ग्लपरिवारस्य स्वाङ्के क्रान्तिकारिणः सन्ति इति आङ्ग्लाधिकारिणः ज्ञातुं नाशक्नुवन् । सर्वे क्रान्तिकारिणः सारल्येन लाहोर-नगरात् पलायिताः । क्रान्तिकारिणां हावडा-नगरप्राप्तेः समाचारं दुर्गा भाभी पूर्वम् एव सुशीलाभगिनीम् उक्तवती आसीत् । अतः हावडा-रेलस्थानके सुशीला भगिनी सर्वेषां स्वागतार्थम् उपस्थिता आसीत् । भगवतीचरणः अपि हावडा-रेलस्थानके आसीत् । सर्वे मिलित्वा अग्रिमयोजनायै हावडा-नगरे एव कानिचन दिनानि यापयन् ।
सॉन्डर्स् इत्यस्य हत्यानन्तरम् अपि क्रान्तिकारिणां मनसि लाला लाजपत राय इत्यस्य मृत्योः क्रोधः शान्तः नाभवत् । अतः भगत सिंह भारतीयसंसदि अग्निगोलकस्य प्रहारेण आङ्ग्लानां हृदयानि व्यदारयत् । परन्तु पूर्ववत् सः नागोपयत् । आङ्ग्लानां सम्मुखं सः समर्पणम् अकरोत् । आङ्ग्लसर्वकारस्य दुष्प्रवृत्तयः समाजस्य सम्मुखम् उपस्थापयितुं तेन एतादृशः निर्णयः कृतः आसीत् ।

कारागारात् भगत सिंह इत्यस्य मुक्त्यर्थं चन्द्रशेखरः, भगवतीचरणः योजनां कुर्वन्तौ आस्ताम् । अग्निगोलकस्य प्रहारं कृत्वा कारागारभङ्गस्य योजना कृता आसीत् । परन्तु अग्निगोलकस्य परीक्षणकाले भगवतीचरणस्य हस्ते अग्निगोलकस्य विस्फोटः अभवत् । तस्मिन् अकस्माते भगवतीचरणस्य मृत्युः अभवत् । मृत्योः किञ्चित् समयं पूर्वं भगवतीचरणः अन्यान् क्रान्तिकारिणः अवदत्, "मित्राणि ! इतः परं दुर्गायाः संरक्षणस्य दायित्वं भवताम्" इति । १९३० तमस्य वर्षस्य 'मई'-मासस्य अष्टाविंशतितमे (२८/५/१९३०) दिनाङ्के भगवतीचरणस्य मृत्युः अभवत् । त्रयोविंशतितमे वयसि दुर्गा विधवा अभवत् ।

भगवतीचरणस्य मृत्योः समाचारं श्रुत्वा दृढमनः चन्द्रशेखरः अपि करुणस्वरेण अरुदत् । दुर्गायै सान्त्वनां यच्छन् चन्द्रशेखरः अवदत्, "भाभी ! भवती देशाय, अस्माकं दलाय च स्वस्याः सर्वस्वं समार्पयत् । अद्यारभ्य भवती अस्माकं माता अस्ति । इतः परं भवती एव दलस्य मार्गदर्शनं करिष्यति" इति ।

भगत सिंह इत्यस्य मुक्त्यर्थं प्रयत्नः
भारतीयक्रान्तिकारिणां योजना आसीत् यत्, "कारागारस्य भित्तिं भङ्गयित्वा भगत सिंह इत्येनं मुक्तं कुर्मः" इति । तस्यां योजनायां भगवतीचरणस्य मृत्युः अभवत् । ततः पत्युः दायित्वं दुर्गया ऊढम् । सा कारागारभित्तिभङ्गस्य योजनाम् अकरोत् । परन्तु भगत सिंह पलायनं

कृत्वा कारागारात् बहिः निर्गन्तुं नेच्छिति स्म । अतः दुर्गायाः योजना कार्यान्विता नाभवत् । ततः तेन अन्तिमप्रयत्नत्वेन महात्मना सह सम्पर्कः कृतः । यतो हि आङ्ग्लाः सर्वान् कारागारवासिनः मुक्तं करिष्यन्ति इति गान्धी-इर्विन्-सन्धेः लक्ष्यम् आसीत् । अतः समयं प्राप्य महात्मानं मेलितुं दुर्गा भाभी तस्य कार्यालयम् अगच्छत् । तया सह सुशीला भगिनी अपि आसीत् । "बापु ! त्वं भगत सिंह इत्यादीनां विमुक्त्यै अपि प्रयत्नं कुरु" इति दुर्गा अवदत् । महात्मा उदतरत्, "भवत्यौ अपि आङ्ग्लसर्वकाराय समर्पणं कुरुतः । कारागारात् अहं भवत्यौ अपि मुक्ते कारयिष्यामि" इति । महात्मनः उत्तरं श्रुत्वा उग्रस्वरेण दुर्गा अवदत्, "बापु ! आवां स्वविषये चिन्तयित्वा अत्र नागते । आवयोः लक्ष्यमस्ति भगत सिंह इत्यस्य मुक्तिः । यदि त्वं तं मुक्तं कारयितुं प्रयत्नं करिष्यसि, तर्हि उत्तमम्" इति । दुर्गायाः कथनं श्रुत्वा गान्धी किमपि नावदत् । ततः दुर्गासुशीले निराशे भूत्वा प्रत्यगच्छतः ।

मुम्बई-प्रेसिडेन्सि मध्ये क्रान्तिः

अभियोगस्य माध्यमेन भगत सिंह इत्यस्य विचारान् देशस्य जनसामान्याः सहजतया ज्ञातुं शक्नुन्ति स्म । अतः चन्द्रशेखरेण दलस्य विस्तारं कर्तुं प्रयत्नः आरब्धः । सः मुम्बई-क्रान्ति-समित्याः अध्यक्षत्वेन पृथ्वी सिंह इत्यस्य नियुक्तिं कृत्वा दुर्गां, सुखदेवराजं च तेन सह बॉम्बे प्रैषयत् । बॉम्बे-प्रदेशे कानिचन दिनानि यापयित्वा तैः त्रिभिः क्रान्तिकारिभिः बॉम्बे-प्रदेशस्य पुलीस् कमिशनर् इत्यस्य हत्यायाः योजना कृता । योजनायाः कार्यान्वयात् प्राक् दुर्गा स्वपुत्रं शचीन्द्रं बाबा राव सावरकर इत्यस्य गृहे अत्यजत् । प्रत्यागमनकाले बाबा राव सावरकर दुर्गां शतं रूप्यकाणि दत्त्वा अवदत्, "भगिनी ! एतत् स्थापयतु । सङ्कटकाले साहाय्यं भविष्यति" इति रात्रौ अष्टवादने पुलीस् कमिशनर् हेली इत्यस्य गृहं सम्प्राप्य तस्य हत्यायाः योजना आसीत् । अतः त्रयः क्रान्तिकारिणः अग्निशस्त्रेण सह पुलीस् कमिशनर् इत्यस्य प्रासादस्य समीपं प्रापन् । लेमिङ्ग्टन्-मार्गे पृथ्वी सिंह अवदत्, "मारयतु एनम्" इति । कमिशनर् इत्यनेन सह तस्य पत्नी अपि आसीत् । आदेशं श्रुत्वा समनन्तरमेव दुर्गा गुलिकाः अचालयत् । तस्याः पश्चात् सुखदेवराजः अपि गुलिकाः अचालयत् । क्षणाभ्यन्तरे एव तयोः पतिपत्न्योः मृत्युः अभवत् । परन्तु दुर्भाग्यवशात् तौ कमिशनर् हेली, तस्य पत्नी च न आस्ताम्, अपि तु सार्जेण्ट् टेलर्, तस्य पत्नी च आस्ताम् ।

"दुर्भाग्यवशात् सार्जेण्ट् टेलर् इत्यस्य मृत्युः अभवत् । कमिशनर् इत्यस्य हत्यायाः योजना आसीत्" इति श्रुत्वैव कमिशनर् हेली इत्यस्य हृदयं भयग्रस्तम् अभवत् । सः तत्कालमेव तान् क्रान्तिकारिणः गृहीतुं आदेशम् अयच्छत् । परन्तु तस्यां रात्रौ एव दुर्गा भाभी द्विचक्रिकायानेन चतुःषष्टिः कि.मी. यात्रां कृत्वा तस्मात् स्थलात् दूरम् अगच्छत् । ततः सा अलाहाबाद-नगरमार्गेण देहली-महानगरं प्रापत् ।

कारावासे दुर्गा भाभी

दुर्गा भाभी यदा देहली-महानगरं प्रापत्, तदा तया ज्ञातं यत्, "१९३१ तमस्य वर्षस्य 'फरवरी'-मासस्य सप्तविंशतितमे (२७/२/१९३१) दिनाङ्के अलाहाबाद-महानगरस्य आल्फ्रेड्-उद्याने आङ्ग्ल-आरक्षकैः सह युद्धं कुर्वन् चन्द्रशेखरः वीरगतिं प्रापत्" इति । तेन सन्देशेन दुर्गायाः मनोबलस्योपरि आघातः कृतः । बॉम्बे-प्रदेशस्य आरक्षकाः देहली-महानगरे अपि दुर्गायाः अन्वेषणं कुर्वन्तः आसन् । अतः दुर्गा भाभी चलित्वा हरिद्वार-नगरम् अगच्छत् । ततः सा लाहोर-नगरम् अगच्छत् । लाहोर-नगरं सम्प्राप्य तया ज्ञातं यत्, "आङ्ग्लसर्वकारेण तस्याः द्वे गृहे स्वाधीने कृते स्तः" इति । अन्ततो गत्वा आङ्ग्ल-आरक्षकाः दुर्गाम् अगृह्णन् ।

आरक्षकालये क्रूराः आङ्ग्लाः दुर्गायाः उपरि अत्याचारं प्रारभन्त । ते पौनःपुन्येन प्रश्नान् पृष्ट्वा तां पीडयन्ति स्म । मिथ्याभाषिणः आङ्ग्लाः ताम् अवदन्, "भवत्याः दलस्य सर्वाः सूचनाः

अस्माकं पार्श्वे सन्ति । अतः अपराधस्वीकरणे एव भवत्याः हितम् अस्ति” इति । परन्तु दृढमना दुर्गा उदतरत्, “यदि भवतां पार्श्वे सर्वाः सूचनाः सन्ति, तर्हि तासां सूचनानाम् आधारेणैव मम उपरि भवन्तः अभियोगं चालयन्तु । सूचनाः सन्ति चेत्, कस्य प्रतीक्षां कुर्वन्तः सन्ति भवन्तः ?” इति । ततः आङ्ग्लाः तां कारागारे बन्दिनम् अकुर्वन् । कारागारे खुरशीद नवरोजी, लाहोर-नगरस्य जुत्सी, पार्वतीदेवी, सत्यदेवी इत्यादयः क्रान्तिकरिणः आसन् । तैः सह मेलनेन दुर्गायाः दुःखं किञ्चित् न्यूनम् अभवत् । परन्तु केषाञ्चन दिनानाम् अनन्तरं सूचना प्राप्ता यत्, “१९३१ तमस्य वर्षस्य 'मार्च'-मासस्य त्रयोविंशतितमे (२३/३/१९३१) दिनाङ्के क्रूराः आङ्ग्लाः भगत सिंह, सुखदेव, राजगुरु इत्येषां कारागारे एव हत्याम् अकुर्वन्” इति । एवं दुर्गायाः दलस्य सर्वे सदस्याः तां त्यक्त्वा अगच्छन् । कारागारात् विमुक्ते सति निःसहाया दुर्गा भाभी देहली-महानगरं त्यक्त्वा लखनऊ-महानगरम् अगच्छत् । तत्र सा एकस्मिन् महाविद्यालये पाठनं प्रारभत ।

दुर्गायाः अन्तिमदिनानि

१९४७ तमस्य वर्षस्य 'अगस्त'-मासस्य पञ्चदशे (१५/८/१९४७) दिनाङ्के भारतगणराज्यं स्वतन्त्रम् अभवत् । केचन क्रान्तिरिणः एव स्वतन्त्रभारतस्य सूर्योदयं द्रष्टुम् अशक्नुवन् । तेषु दुर्गा भाभी अपि अन्यतमा । परन्तु स्वतन्त्रे भारते पञ्चाशत् वर्षाणि यावत् सा महिला दरिद्रपरिस्थित्यां जीवनम् अयापयत् । सर्वकारात् अनुदानस्य अपेक्षा अपि तस्याः मनसि नासीत् । स्वान्त्र्यानन्तरं तया दीर्घं जीवनं भारतमातुः कुक्षौ यापितम् । परन्तु भारतवासिषु स्वल्पाः एव जानन्ति स्म यत्, दुर्गा भाभी जीविता अस्ति इति ।

१९९९ तमस्य वर्षस्य 'अक्तूबर'-मासस्य पञ्चदशे (१५/१०/१९९९) दिनाङ्के द्विनवतितमे (९२) वयसि उत्तरप्रदेशराज्यस्य गाजियाबाद-नगरे दुर्गायाः निधनम् अभवत् । तस्मिन् दिने विरलेषु समाचारपत्रेषु तस्याः निधनस्य विषये उल्लिखितम् आसीत् । या महिला देशाय सर्वस्वं समार्पयत्, तां प्रति देशस्य एतादृशः कृतघ्नतायाः भावः देशभक्तान् पीडयति । भारतस्वतन्त्रता-तः तस्याः मृत्युपर्यन्तं यथा तां प्रति देशजनैः कृतघ्नता प्रदर्शिता, तथा अकृत्वा वयं तस्यै श्रद्धाञ्जलिं दातुं शक्नुमः । महिलासशक्तीकरणेन, स्त्रीशिक्षणेन, स्त्रीविरोधिनीं हिंसां स्थगयित्वा च वयं तां प्रति कृतज्ञतां प्रदर्शितुं शक्नुमः ।

साक्षी झा
स्नातक द्वितीय वर्षः

च. भगवान् बिरसामुंडा

अस्माकं देशः वीराणां देशः अस्ति। आङ्ग्लानां शासनात् मुक्तये अनेके जनाः भारतस्य राष्ट्रियस्वतंत्रतान्दोलनाग्नौ स्वप्राणाहुतिम् अकुर्वन्। तेषु जनेषु अन्यतमः आसीत् भगवान् बिरसामुंडा। तस्य जन्म 1875 तमे ख्रीष्टाब्दे नवम्बर मासस्य पम्चदश तारिकायाम् अभवत् । बाल्ये तस्य नाम् दाऊद मुण्डा आसीत्, तस्य पितुः नाम सुगनामुण्डा मातुः च करमी। निर्धनताकारणात् बाल्यावस्थायां सः अजाचारणम् अपि अकरोत् क्रीडायां वेणुवादने च तस्य अतीव रुचिः आसीत् । तस्य प्राथमिकशिक्षा चलकदनामके स्वग्रामे एव अभवत्। तदनन्तरं सः अग्रिमशिक्षां प्राप्तुं चाईबासा नगरम अगच्छत्। अत्र एव आङ्ग्लानां कृते तस्य मनसि विद्रोहभावः समुत्पन्नः। वस्तुतः तस्य विचारः आसीत् यत् वयं वनवासिनः स्मः। वनात् एव अस्माकं जीवनोपयोगी आवश्यकताः पूर्णाः भवन्ति वनोपरि परम्परागतरूपेण वनवासीजनानाम् एव अधिकारः अस्ति।

शशि द्विवेदी
स्नातक-द्वितीय -वर्षः

छ. भारतीयस्वतन्त्रतान्दोलने महिला वीरांङ्गनायाः योगदानम्

१८७९ तमस्य वर्षस्य 'फरवरी'-मासस्य त्रयोदशे (१३/२/१८७९) दिनाङ्के आन्ध्रप्रदेशराज्यस्य हैदराबाद- महानगरे (ब्रिटिश-कालीने हैदराबाद-राज्ये) सरोजिनी नायुडु इत्यस्याः जन्म अभवत् । तस्याः पितुः नाम अघोरनाथ चट्टोपाध्याय आसीत् । तस्याः मातुः नाम वरदसुन्दरी आसीत्। तस्याः पिता मूलतः वङ्गप्रदेशीयः आसीत् । सः हैदराबाद- महानगरस्य निज़ाम-महाविद्यालये विज्ञानविषयं पाठयति स्म।
विज्ञानविषयस्य प्राध्यापके सत्यपि सः भारतीयसंस्कृतेः
ज्ञाता आसीत् । तस्याः माता वरदसुन्दरी महाविदुषी आसीत्।
सा वङ्गभाषायाम् अनेकानि गीतानि अलिखत् । पितुः बुद्धेः, मातुः प्रतिभायाः च मेलनं सरोजिन्याम् आसीत् ।
सरोजिन्याः पत्युः नाम डा. मुत्याल गोविन्द राजुलु नायुडु आसीत् । तयोः पञ्च सन्तानाः आसन् । तेषां नामानि क्रमेण जयसूर्य, पद्मजा, रणधीर, नीलवर,लीलामणी ।
सरोजिनी कवित्वशक्त्या परिपूर्णा आसीत् । सा बहूनि प्रसिद्धकाव्यानि अलिखत् । परन्तु भारतमातुः सेवायै जन्मधृता सा भारतमातरं प्रति स्वकर्तव्यस्य पालनमपि अकरोत् । गोपालकृष्ण गोखले ताम् अकथयत्, "तव काव्यशक्तिः तु अमोघा अस्ति । परन्तु अधुना तव प्रतिभायाः आवश्यकता मातृभूम्यै अस्ति । त्वं स्वतन्त्रतान्दोलने स्वयोदानं यच्छस्व" इति । अतः सरोजिनी स्वतन्त्रतान्दोलने कार्यं प्रारभत।महिला-मताधिकार-आन्दोलनेऽपि तस्याः मुख्यभूमिका आसीत् ।

विधि जैन
स्नातक द्वितीय वर्षः

ज. क्रान्तिकारी रामप्रसादबिस्मिलः

क्रान्तिकारिणः रामप्रसादबिस्मिलस्य नाम भारतीय स्वतन्त्रता सेनानीनाम् मध्ये सर्वोत्तमे स्थाने अंकितः अस्ति।तस्य जन्म जूनमासस्य एकादश दिनांके सप्तनवत्युत्तराष्टादशशततमे ईशवीयेवर्षे शाहजहांपुरनाम्निग्रामे अभवत्। सः बाल्यकालादेव अतीव प्रतिभाशाली आसीत् ।अस्य महापुरुषस्य मातुर्नाम मूलमती च पितृनाम मुरलीधरः आसीत्।
रामप्रसादः एकः कविः,अनुवादकः, साहित्यकारः ,
इतिहासकारः च आसीत्।तस्य उपनाम् उर्दूभाषायाम् तख्खलुसः आसीत्।सः भारतवर्षे रामेतिअज्ञात नामाना विख्यातः आसीत्। बाल्यकालादेव सः व्यसनयुक्तो जातः। तस्मात् कारणात् तस्य पिता तस्योपरि अतीव संक्रुद्धो जातः।परञ्च तस्य माता मूलमती पुत्र बिस्मिले अतीव स्नेहम् कुर्वन्ती आसीत्। तस्य स्नेहस्य प्रभावेण रामप्रसादस्य जीवने अधिकाधिकम् परिवर्तनं अभवत् । व्यसनात् मुक्ते रामप्रसादस्य जीवने बहूनि परिवर्तनानि अभूवन्। तस्य शरीरं अतीव बलिष्ठं सौम्यं च जातं। तस्य जीवने स्वामिदयानन्दविरचितस्य सत्यार्थ प्रकाशस्य

अपि अध्ययनम् अनेन् सम्यक् कृतम् आसीत्, तेन तस्य जीवने देश–भक्ते:, देशसेवायाश्च भावना जागृता अभूत्।
रामप्रसादबिस्मिलमहोदयः गोरखपुरजनपदस्य कारागारे दिसंबरमासस्य एकोन्विंशे दिनांके सप्तविंशत्यधिकैकोन्विंशे ईसवीये वर्षे शहीदो जातः, तस्मिन् समये सः त्रिंशद्वर्षदेशीयः आसीत् । अस्य मृत्योः कारणात् भारते युवसु स्वातन्त्र्य चेतनायाः अतीव विकासो जातः।

सोनाक्षी राज
स्नातक द्वितीय वर्षः

झ. क्रान्तिकारीभगतसिंहः

भगतसिंहस्य नाम सर्वैः अपि ज्ञायते एव सः महान् क्रान्तिकारी आसीत् सः स्वतन्त्रभारताय स्वप्राणाहूतिं दत्त्वा अमरः अभवत्। कश्चन सायन्तनः कालः त्रिवर्षियः कश्चन बालकः स्वपित्रा सह विहारं कुर्वन् आसीत्। ताभ्यां सह कश्चन वृद्धः अपि आसीत्। सम्भाषणं कुर्वन्तः ते ग्रामसीमां प्राप्तवन्तः। तत्र सस्यानां हरितवर्णेन परिसरः आह्लादकरः दृश्यते स्म। भाषणं कुर्वन्तः ते एकस्य सस्यक्षेत्रस्य घट्ट प्राप्तवन्तः। बालकस्य आगमनशब्दः न श्रूयते इति पिता परिवृत्य दृष्टवान्। बालकः क्षेत्रे उपविश्य किमपि खनति स्म। "किं करोति वत्स?" इति पिता पृष्टवान्। "पश्य तात! अस्मिन् क्षेत्रे अहं सर्वविधसस्यानि सफलानि करोमि।" इति बालकः उक्तवान्। तस्य बालस्य नयनद्वयं द्योतते स्म। क्षेत्रे अवश्यं फलं प्राप्नोमि इति विश्वासः तस्य वचनेषु ध्वन्यते स्म। तस्य स्वरेण तौ ज्येष्ठौ आश्चर्यान्वितौ अभवताम्। सः बालकः एव भगतसिंहः। अनन्तरकाले मातृभूमि स्वतन्त्रं कर्तुं वीरोचितं युद्धं कृतवान् अयं समरसिंहः। पञ्जाबप्रान्तेलाहोरजनपदे बङ्गा इति ग्रामः। सरदारकिषनसिंह इत्येतस्य वीरपुरुषस्य वंशजाः तत्र निवसन्ति स्म। तस्मिन् वंशे अनेके वीराः आङ्ग्लेभ्यः भारतस्य विमोचनं कारयितुं युद्धं कृतवन्तः। बालके भगतसिंहे सर्वे स्निह्यन्ति स्म। अग्रे कदाचित् एषः बालकः प्रसिद्धो भविष्यतीति सर्वे परस्परं कथयन्ति स्म। तस्य मातुः विद्यावत्याः जीवनम् आरम्भतः अपि कष्टैरेव यातम्। क्रान्तिकारी तस्याः पतिः सर्वदा अज्ञाततया पर्यटन् गृहतः दूरे एव भवति स्म। भगतसिंहस्य कनिष्ठपितृव्यौ आस्ताम्। तयोः स्वरणसिंहम् आङ्ग्लेयाः द्वितीयपर्यायार्थं कारगारं प्रेषितवन्तः। कारागारजीवनं दुर्भरम् आसीत्। अतः स्वरणसिंहः रोगग्रस्तः अभवत्। कारागारतः विमोचनानन्तरमपि तस्य स्वास्थ्यं सम्यक नाऽभवत्। कतिपयदिनेषु सः दिवङ्गतः।

दोषिणां विषये न्यायालये वादप्रतिवादमारब्धम्। तेषु दिनेषु राजनैतिककारणैः बद्धानां विषये अधिकारिणः सम्यक् न व्यवहरन्ति स्म। तेभ्यः उत्तमं भोजनं न ददाति स्म। तान् अनेकधा पीडयन्ति स्म। भगतसिंहः, तस्य अनुचराश्च तादृशलज्जास्पदानां कार्याणां विषये सङ्घर्षं कर्त निश्चितवन्तः।

मोमिना परवीन
स्नातक द्वितीय वर्षः

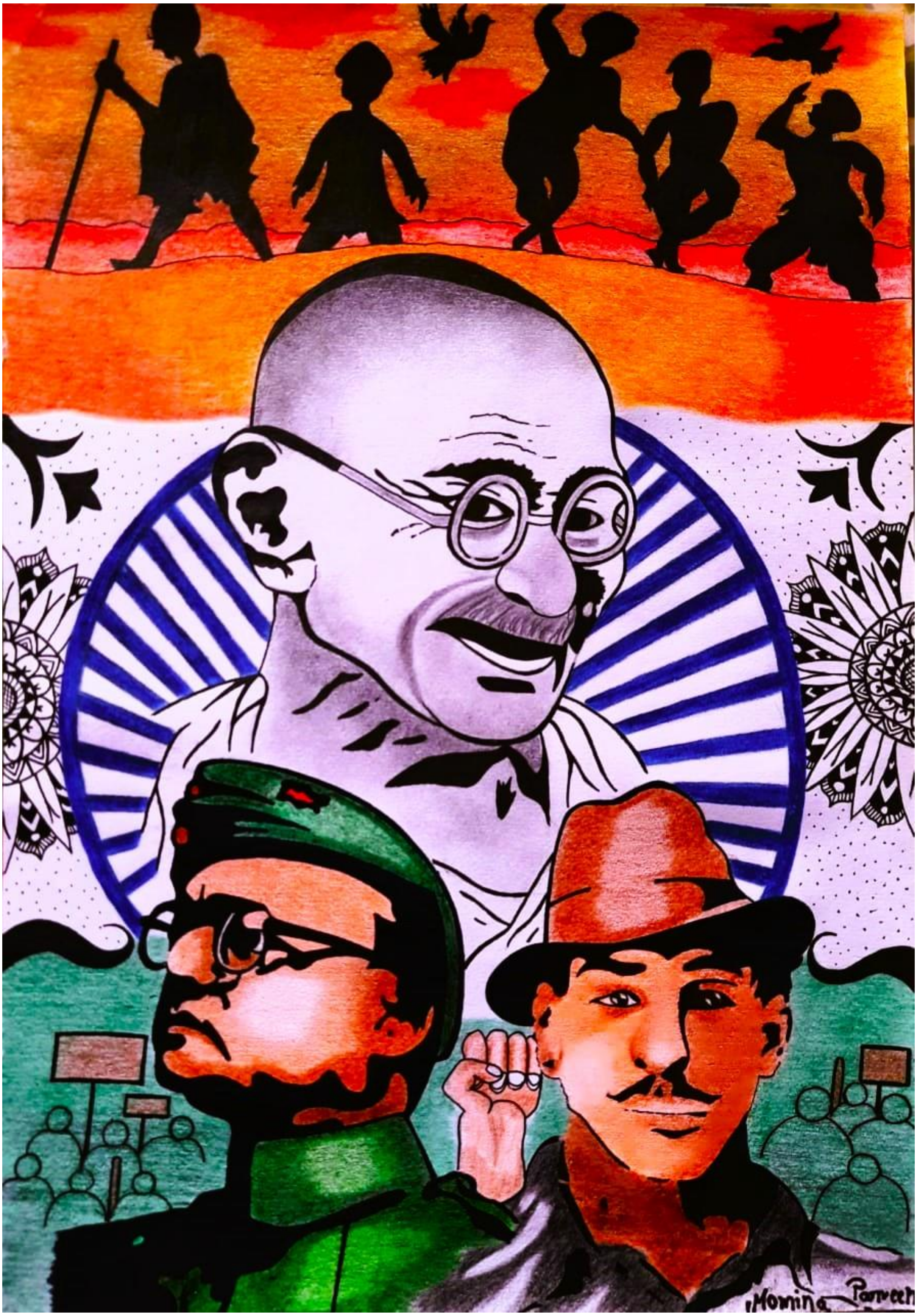
Momina Parveen

ञ. लौह पुरुषः

महान् स्वतन्त्रतासेनानी स्वतन्त्रभारतस्य प्रथमः उपप्रधानमंत्री गृहमन्त्री च लौहपुरुषः सरदार–वल्लभभाईपटेलमहोदयः 1875 तमे वर्षे अक्तूबरमासस्य एकत्रिंशत् तारिकाया जन्म अलभत्। प्रान्तानाम् एकीकरणे केन्द्रीयां भूमिका निर्वहन पटेलमहोदयः अद्यापि सर्वेषां भारतवासिना श्रद्धाभाजनः। पटेलमहोदयं प्रति कृतज्ञता प्रकटयितुं गुजरातप्रान्तस्य तत्कालीनः मुख्यमंत्री नरेन्द्रमोदीमहोदयः 2013 तमे वर्षे अक्तूबरमासस्य एकत्रिंशत् तारिकायां तस्य मूर्तेः शिलान्यासं कृतवान्। अस्याः विशालकायायाः मूर्तेः निर्माणे पञ्च वर्षाणां कालः उपयुक्तः। तस्यैव जन्मदिवसे अक्तूबरमासस्य एकत्रिंशत् दिनाङ्क एव भारतस्य प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदीमहोदयेन मूर्तिरियं राष्ट्राय समर्पिता। इयं प्रतिमा एकतायाः मूर्तिः (स्टैच्यू ऑफ़ युनिटी) इति नाम्ना ख्याता अस्ति। इदं स्मारकं सरदारसरोवरबन्धतः प्रायशः त्रिकिलोमीटरमितं दूरे साधूबेरनामके उपद्वीपे स्थितमस्ति। अस्याः प्रतिमायाः उच्चता द्वयशीत्यधिकशमीटरमितम् (182 मी./597 फीट) अस्ति। इयं विश्वस्य उच्चतमा मूर्तिः अस्ति। मूर्तेः उच्चता पटेलमहोदयस्य व्यक्तित्वस्य कृतित्वस्य च उच्चतायाः सूचिका वर्तते।महान् स्वतन्त्रतासेनानी स्वतन्त्रभारतस्य प्रथमः उपप्रधानमंत्री गृहमन्त्री च लौहपुरुषः सरदार–वल्लभभाईपटेलमहोदयः 1875 तमे वर्षे अक्तूबरमासस्य एकत्रिंशत् तारिकाया जन्म अलभत्। प्रान्तानाम् एकीकरणे केन्द्रीयां भूमिका निर्वहन पटेलमहोदयः अद्यापि सर्वेषां भारतवासिना श्रद्धाभाजनः। पटेलमहोदयं प्रति कृतज्ञता प्रकटयितुं गुजरातप्रान्तस्य तत्कालीनः मुख्यमंत्री नरेन्द्रमोदीमहोदयः 2013 तमे वर्षे अक्तूबरमासस्य एकत्रिंशत् तारिकायां तस्य मूर्तेः शिलान्यासं कृतवान्। अस्याः विशालकायायाः मूर्तेः निर्माणे पञ्च वर्षाणां कालः उपयुक्तः। तस्यैव जन्मदिवसे अक्तूबरमासस्य एकत्रिंशत् दिनाङ्क एव भारतस्य प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदीमहोदयेन मूर्तिरियं राष्ट्राय समर्पिता। इयं प्रतिमा एकतायाः मूर्तिः (स्टैच्यू ऑफ़ युनिटी) इति नाम्ना ख्याता अस्ति। इदं स्मारकं सरदारसरोवरबन्धतः प्रायशः त्रिकिलोमीटरमितं दूरे साधूबेरनामके उपद्वीपे स्थितमस्ति। अस्याः प्रतिमायाः उच्चता द्वयशीत्यधिकशमीटरमितम् (182 मी./597 फीट) अस्ति। इयं विश्वस्य उच्चतमा मूर्तिः अस्ति। मूर्तेः उच्चता पटेलमहोदयस्य व्यक्तित्वस्य कृतित्वस्य च उच्चतायाः सूचिका वर्तते।

विधि जैन
स्नातक द्वितीय वर्षः

ट. भारत चिन्तकःअध्यात्म-गुरुः स्वामी विवेकानन्दः

सन्ति बहवो भारतस्य वरपुत्राः येषु अविस्मरणीयः स्वामीविवेकानन्दः। सः विश्वधर्मसम्मेलने भारतीय-संस्कृतेः उपादेयतां श्रेष्ठतां च प्रादर्शयत्। बङ्गप्रान्तस्य कोलकातानगरे

त्रिषष्ट्यधिकअष्टादशशततमे (१८६३) वर्षे जनवरी मासस्य द्वादशे दिने एतस्य जन्म अभवत्। तस्य पिता श्री विश्वनाथदत्तमहोदयः । पूर्वं तस्य नाम नरेन्द्रनाथदत्तः इति आसीत् । एषः उत्साही, हास्यप्रियः, करुणापरः च आसीत्। नरेन्द्रः बाल्ये कपीन्, मयूरान्, कपोतान् च पालयति स्म। एषः पितुः हयान् अपि रक्षति स्म।

अध्ययनपटुरयं नरेन्द्रः शास्त्रीयसङ्गीतस्य अभ्यासं करोति स्म। प्रतिदिनं व्यायामं करोति स्म। ध्यानसिद्धः अयं भ्रूमध्ये ज्योतिरेकं पश्यति स्म। ईश्वर-जिज्ञासुः अयं सर्वान् पृच्छति स्म यत् किं भवान् ईश्वरं दृष्टवान्? इति। ईश्वरं ज्ञातुं पाश्चात्यदर्शनस्य भारतीयदर्शनस्य च गभीरम् अध्ययनं कुर्वन् अयं नरेन्द्रः विश्वविद्यालयस्य स्नातकपदवीम् अधिगतवान्। अस्मिन्नेव समये दैवयोगात् दक्षिणेश्वरस्थे कालीमन्दिरे परमहंसस्य रामकृष्णदेवस्य दर्शनं तेन प्राप्तम्। रामकृष्णमुद्दिश्य नरेन्द्रः पृष्टवान् 'किं भवान् ईश्वरं दृष्टवान् ?'इति। 'आम्। त्वामिव ईश्वरमपि पश्यामि' इति श्रीरामकृष्णदेवः स्मयमानः अवदत्। एष एव महापुरुषः नरेन्द्रस्य अध्यात्म-गुरुः अभवत् ।

सन्यासदीक्षानन्तरं नरेन्द्रस्य नाम विवेकानन्दः इति अभवत् । अयं च नरेन्द्रः भारतभ्रमणं योगसाधनां च कृत्वा त्रिनवत्यधिकाष्टादशत (१८९३) तमे वर्षे अमेरिकादेशस्य शिकागोनगरेविश्वधर्मसभायां भारतस्य गौरवं प्रतिष्ठापितवान् ।

बबिता
स्नातक-तृतीय-वर्षः

SPORTS ACHIEVERS (2021-22)

ISHA

(JUDO)
B.A.Program, II Year
Roll Number 20501354
Participation in Inter University

CHAHAT

(SHOOTING)
BSc (H) Chemistry II Year,
Roll Number: 20557035
Participation at National Level Competition

AYUSHI

(TAEKWONDO)
B.Com (P) II Year
Roll Number: 20503117
Participation in Inter University Competition

NAFEESA

(Rhythmic Yoga)
B.A (H) Hindi-II Year,
Roll Number: 20516019
Bronze Medal in Invitational Inter College Competition

RITU

(Boxing)
B.A Prog-I Year
Roll Number: 21501464
Silver Medal in Delhi State Level Competition

SPORTS ACHIEVERS (2021-22)

KHUSHI

(Taekwondo)
B.Com (P)-I Year,
Roll Number: 21503086
Bronze Medal in State Championship

PRIYANSHI

(Aerobics)
B.Sc. Computer Science-I Year,
Roll Number: 21570013
Gold medal in Invitational Inter College Tournament

MONIKA

(Athletics)
BA (H) Sanskrit-H-III Year,
Roll Number: 19529024
Gold Medal in Delhi State Championship in 10000mts.

SHALINI

(Boxing)
B.A.Prog-I Year,
Roll Number: 21501465
Silver Medal in Delhi State Level Competition

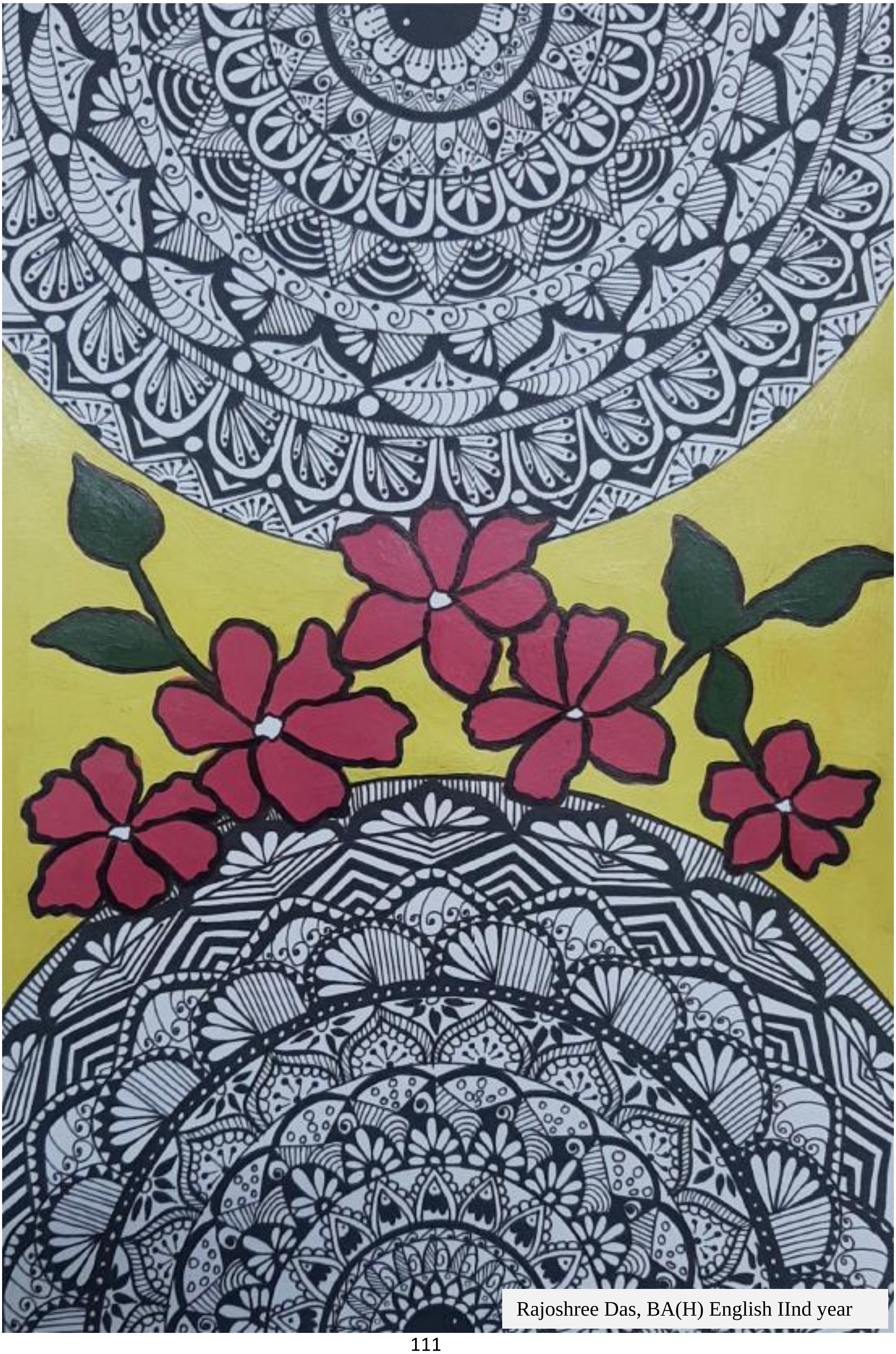

Rajoshree Das, BA(H) English IInd year

स्वतंत्रता
75
Momina Parveen